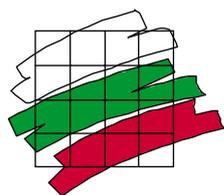

СЕРИЯ КОНЮНКТУРНИ ОБЗОРИ

ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ 1999 г.

ГОДИШЕН ДОКЛАД

**АГЕНЦИЯ ЗА ИКОНОМИЧЕСКИ
АНАЛИЗИ И ПРОГНОЗИ**

ул. „Аксаков“ 31, София 1000, България

© **Агенция за икономически анализи и прогнози 2000**

1000 София, ул. "Аксаков" №31

тел.: 980 04 84, 980 24 74

факс: 981 33 58, 980 93 22

e-mail: aecd@ttm.bg

Всички права запазени.

Никакви части от тази публикация не могат да бъдат репродуцирани, съхранявани (запометявани) или разпространявани чрез електронни системи, фотокопиране или чрез други способи без предварителното изрично писмено съгласие на Агенцията за икономически анализи и прогнози.

ISSN 0861-6345

*Позоваването на публикацията на АИАП "ГОДИШЕН КОНЮНКТУРЕН ОБЗОР"
при препечатване на информация е задължително.*

Две международни кризи определяха външната среда, в която функционираше българската икономика през 1999г. Международната финансова криза, която избухна в средата на 1997г., започна да отшумява едва след юни 1999г. Тлеещият конфликт в Косово доведе през март 1999г. до военни действия, които приключиха 4 месеца по-късно. Влиянието на външните фактори върху българската икономика се почувства още в средата на 1998г. Поради кризата в Косово през първата половина на 1999г. търговският път на българските стоки беше прекъснат. Дори и след приключването на конфликта пътят по Дунава продължава да бъде блокиран.

Неблагоприятното действие на външни фактори през първата половина на годината съвпадна с важен етап от структурната реформа в страната – крайният срок за ликвидиране или приватизация на губещи предприятия. В резултат на това още в началото на 1999 прогнозата за икономически растеж за годината беше коригирана от 3.7% на 1.5%. Според предварителните данни за брутният вътрешен продукт икономическият растеж за 1999г. е 2.4%.

През изминалата година продължиха да се прилагат основните принципи на икономическата политика, приети с програмата на правителството „България 2001“. През януари 1999г. по силата на Закона за БНБ левът беше фиксиран към еврото в същото съотношение както германската марка. БНБ изкупува по фиксирания курс всички валути на страните, които членуват в еврозоната. Паричното предлагане в условията на паричен съвет се увеличава в съответствие с паричното търсене при запазване на стабилността на лихвените проценти. През 1999г. широките пари нараснаха номинално с 11.5%, което е напълно достатъчно за развитие на икономиката.

Поради влошаването на платежния баланс от началото на годината и опасността скокът в цените на нефта да доведе до увеличаване на дефицита по текущата сметка през първата половина на годината бяха активизирани мерките, заложи в закона за бюджета, чрез които бюджетният дефицит от планираните 2.7% към БВП беше намален на 1% към БВП. От средата на 1999г. платежният баланс се стабилизира, валутните резерви в доларово изражение започнаха да се покачват и в края на годината бяха с 5.6% по-високи в сравнение с края на 1998г.

Основни макроикономически показатели

	1997	1998	1999
Реален растеж	-7.0%	3.5%	2.4%
Инфлация			
– в края на периода	578.6%	0.9%	6.2%
– средногодишна	1182.3%	22.2%	1.8%
Валутен курс (Lv/USD)			
– в края на периода	1776.5	1675.1	1.95
– средногодишна	1676.5	1760.4	1.84
Равнище на безработицата (в края на периода)	13.7	12.2	16.0
БВП на глава от населението (USD)	1166.4	1489.3	1525.3
БВП на глава от населението – реален растеж		4.2%	3.6%

Основно събитие във вътрешнополитически аспект с пряко отношение към икономиката беше приключването на програмата за ликвидация на губещи държавни фирми и приватизацията на няколко големи държавни компании като „Авиокомпания Балкан“ ЕАД, металургичния комбинат „Кремиковци“ АД, „Нефтохим“ АД, „Петрол“ АД. В резултат на това 1999 година се превърна в най-успешната по отношение на приватизацията. Високата скорост на приватизацията и ликвидацията на губещи фирми през последните две години направиха процеса на реструктуриране много интензивен от средата на 1999г. Това доведе до намаляване на заетостта и повишаване на равнището на безработица.

Представеният анализ е фокусиран върху икономическия растеж и значението на реструктурирането на икономиката за ускоряване на растежа и подобряване на ефективността на българската икономика – задължително условие за повишаване на конкурентоспособността и доходите. Реструктурирането на икономиката влияе върху ефективността и производителността на труда, като води до временно увеличение на броя на безработните – това е високата цена, която обществото трябва да плати за отлагането с десетилетия на действителните реформи. Тъй като темповете на икономически растеж през 1999г. не бяха особено високи, те не доведоха до съществена промяна в доходите на човек от населението, които се повишиха с 3.6% в реално изражение в сравнение с 1998г. и се доближиха до равнището си от предкризисната за българската икономика 1995г. Брутният вътрешен продукт на човек от населението в текущи долари през 1995г. е 1558, през 1996г. спадна на 1100, а за 1999г. достигна 1525 долара (увеличение с 38.6% спрямо 1996г.) Независимо от добрите темпове на растеж стойността на този показател остава ниска. Индивидуалните доходи зависят не само от общото развитие на икономиката, но и от процеса на реструктуриране, при който безработните се увеличават, а редица разходи, покривани преди от държавата, се поемат вече от индивида или семейството. В представения икономически обзор се прави анализ на изследването на НСИ от април 1999г. „Жизнено равнище – икономически и социални показатели“.

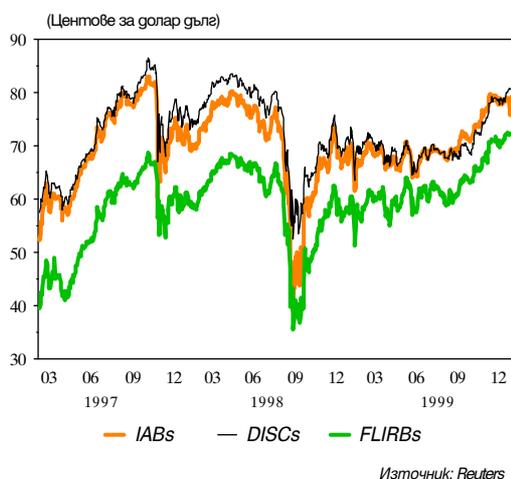
След кризата през 1996г. промените в банковата система са обект на особено внимание. През 1999г. банковата система се характеризира със стабилни показатели и с тенденция към увеличаване на кредитирането за реалния сектор, особено частния.

В заключението се извеждат основните тенденции, очертали се през изминалата 1999г. и се дава оценка на основните предизвикателства на 2000г. □

1. ТЕМПОВЕ НА ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ

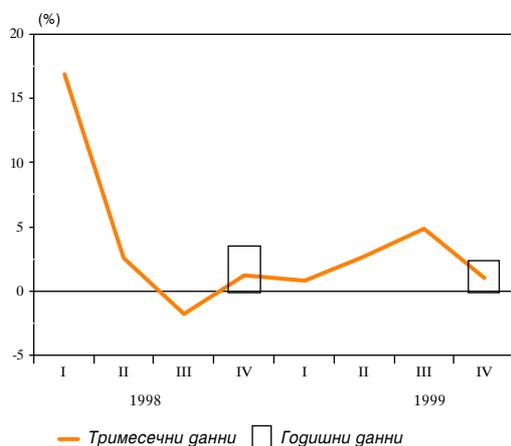
За втора поредна година българската икономика се характеризира с положителни темпове на икономически растеж, независимо от неблагоприятната външна среда. Недооценяването на външните фактори често води до погрешни заключения относно темповете на растеж и необходимите инструменти на икономическата политика. Динамиката на цените на брейди облигациите на България може да се използва като показател за силата на международните събития, които влияят върху световната икономика, а оттам – и върху българската.

Цени на българските брейди облигации

Графиката илюстрира, че в началото на 1997г. смяната на правителството и новият старт на реформите бързо възстановиха доверието на международните пазари към България и цените на брейди облигациите на страната рязко се повишиха, като през всеки период на спокойствие на международните пазари цените на българските брейди облигации показват тенденция към покачване. Тези периоди на спокойствие не бяха много през изминалите три години.

Темп на БВП*

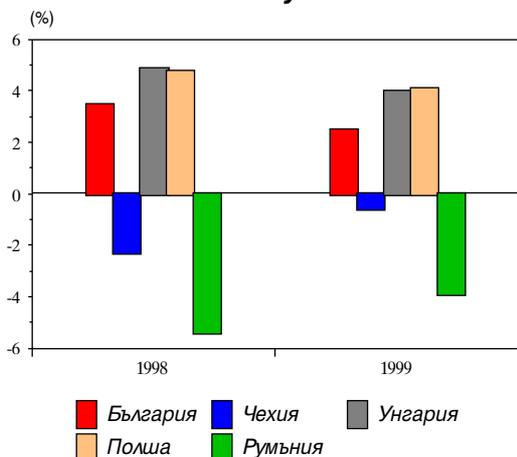

* Съответно тримесечие на предходната година = 100.

Източник: НСИ, АИАП

В края на 1997г. избухна кризата в Източна Азия и всички цени на брейди пазара, включително и на българските книжа, веднага спаднаха. Освен финансов ефект тази криза имаше и ефект върху реалната икономика, като предизвика намаление на темповете на растеж в световен мащаб. Основни отрасли като металургия и химия изпаднаха в депресия. Внезапното свиване на търсенето доведе и до спад в международните цени на основни суровини. Последното повлия върху фискалната стабилност на руската икономика и

**Темпове на растеж на България
в сравнение с Унгария, Полша,
Чехия и Румъния**

Източник: Business Central Europe

през август 1998г. руският финансов пазар колабира. Износът на България към Русия спадна значително. За сравнение, по тази причина Естония и Литва имаха отрицателни темпове на растеж през 1999г.: съответно -1.4% и -4.0%¹.

След като приключи военният конфликт в Косово и Сърбия, цените на българските брейди облигации бързо започнаха да нарастват, защото българската икономика, въпреки неблагоприятните външни условия, не изпадна в рецесия, а само снижи темповете на растеж.

1.1. Динамика на вътрешното търсене

Поради изключително неблагоприятна външна конюнктура през първата половина на 1999г. износът (по статистиката на националните сметки) спадна в реално изражение с 5.2%, въпреки високите реални темпове на увеличение от 2.5 и 7.6% през трето и четвърто тримесечие съответно². За 1999г. брутният вътрешен продукт нарасна реално с 2.4%, което означава, че вътрешното търсене продължава успешно да компенсират спада в износа.

Таблица 1. Динамика на БВП по елементи на крайното използване

(Темпове на физическия обем в проценти, съответния период на предходна година =100)

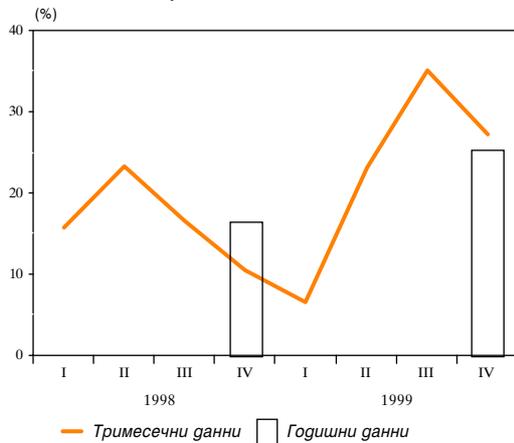
	1998г.	1999г.
Брутен вътрешен продукт	3.5	2.4
Крайно потребление	7.5	4.7
Бруто образуване на основен капитал	16.4	25.3
Износ на стоки и услуги	-15.6	-5.2
Внос на стоки и услуги	-2.8	5.1

Източник: НСИ

¹ По данни на Европейската комисия в прогнозата за икономическото развитие за периода 2000-2001г. на страните-кандидатки за членове на Европейския съюз.

² Поради важността на темата подробен анализ на външната търговия на България е представен в раздел 1.3. Външен сектор.

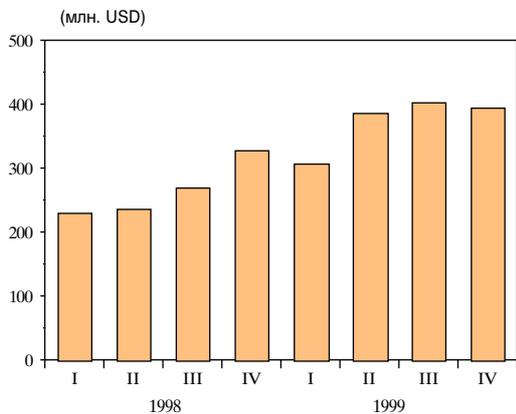
Темпове на изменение на инвестициите в основни активи*

* Съответно тримесечие на предходната година = 100

Източник: НСИ, АИАП

Внос на инвестиционни стоки

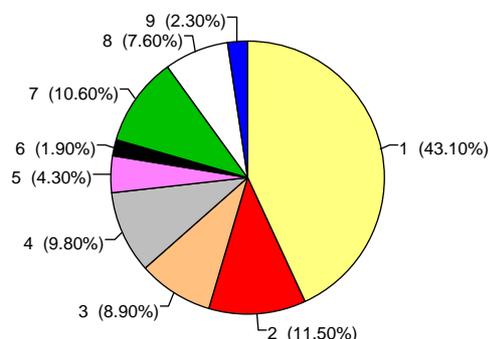
Източник: БНБ

Положителната тенденция на високи темпове на растеж на инвестициите, оформила се от средата на 1998г., продължи и през 1999г. като тези темпове се ускориха.

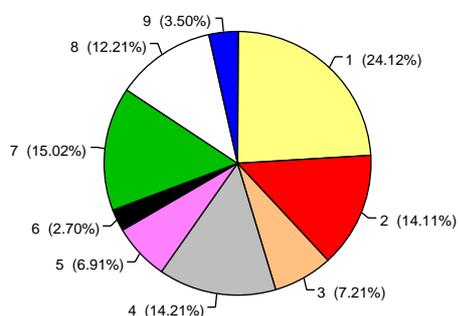
Перспективите на развитие на българската икономика и скоростта, с която страната ще догонва партньорите си от Европейския съюз, зависят от количеството и качеството на инвестициите, които се реализират в момента. Макроикономическата стабилизация, осигурена чрез паричния съвет и разумната фискална политика, съдейства за високата инвестиционната активност, която води до технологичното и продуктово обновяване на производството на стоки и услуги. Проучването на НСИ за инвестиционната активност в промишлеността, проведено през октомври 1999г., показва увеличение с 24% на разходите за придобиване на дълготрайни материални активи (ДМА) за 1999г. спрямо първоначалните намерения за инвестиции, отразени в същата анкета, проведена през април 1999г. Очевидно стабилността на икономиката дори в условията на сериозен конфликт в съседна страна е допринесла за преоценката и завишението на инвестиционните планове.

Следващият важен момент в анализа е дали инвестициите, които се правят в момента, действително ще променят икономическата и технологичната структура в страната. Промените в структурата на инвестициите настъпват бавно, като дялът на инвестициите за поддържане и възстановяване на съществуващо оборудване бавно намалява за сметка на увеличение на инвестициите в нови производствени мощности и енергоспестяващи технологии. Много важно от е и увеличението на инвестициите за опазване на околната среда, което води до подобряване

Разпределение на планираните инвестиции по типове

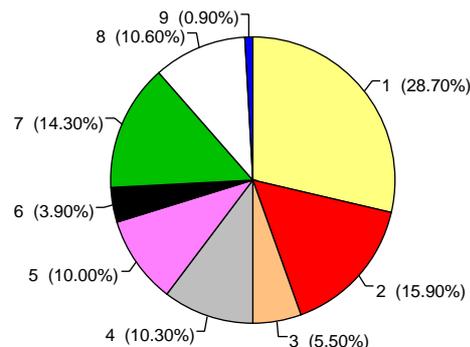

за 1998 г.

за 1999 г.

общото състояние на стандарта на живот. Ефектът от новите инвестиции ще се прояви през следващите няколко години.

за 2000 г.

1. Възстановяване на съществуващото оборудване.
2. Увеличаване на производствения капацитет с непроменен продуктов състав.
3. Увеличаване на производствения капацитет с разширен продуктов състав.
4. Механизация или автоматизация на съществуващ производствен процес.
5. Въвеждане на нова производствена технология.
6. Спестяване на енергия.
7. Опазване на околната среда.
8. Мерки за сигурност.
9. Друг тип инвестиции.

Източник: НСИ

Вследствие високата инвестиционна активност вносът на инвестиционни стоки (в т.ч вноса на машини и оборудване) нараства с двуцифрени темпове.

Таблица 2. Темп на увеличение на вноса на инвестиционни стоки в текущи долари

(съответния период на предходната година = 100)

	I трим. 99г.	II трим.99г.	III трим.99г.	IV трим.99г.	1999г.
Инвестиционни стоки	32.9	64.4	49.5	19.2	39.8
– в т.ч. машини, уреди и апарати	88.0	75.9	79.3	9.3	56.3

Източник: БНБ

Динамиката на инвестициите в основен капитал представлява единият от елементите на бруто капиталобразуване в националните сметки. Другият елемент – изменение на запасите – има много специфично поведение през първата половина на 1999г.

Таблица 3. Бруто капиталобразуване през 1999г.

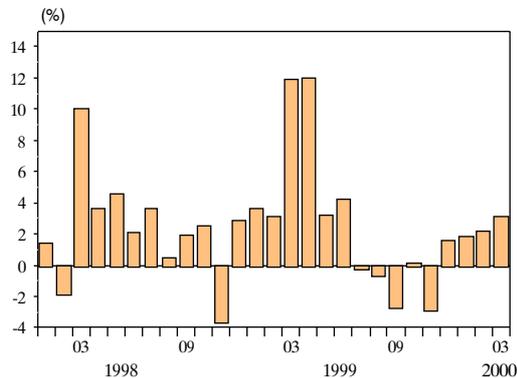
(индексите на физически обем са в процент към съответния период на предходната година)

	Q.1	Q.2	Q.3	Q.4	1999
Бруто капиталобразуване					
- процент от БВП	15.7	20.5	19.1	20.2	19.0
Бруто образуване на основен капитал					
- процент от БВП	9.3	16.2	17.0	19.5	15.9
- индекс на физическия обем	6.5	23.1	35.0	27.1	25.3
Изменение на запасите					
- процент от БВП	6.5	4.3	2.1	0.7	3.1

Източник: НСИ

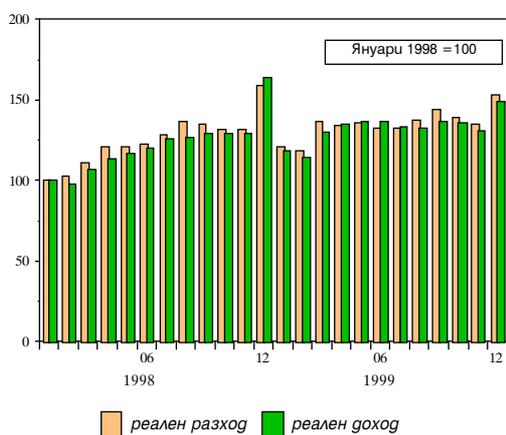
**Запаси от продукция в
промишлеността**

(резултат от анкетите на НСИ)*

* Графиката представя разликата между претеглените относителни дялове на предприятията посочили наличие на свръхзапаси и предприятията посочили ниво на запасите под нормалното.

Източник: НСИ

**Темп на изменение на реалния паричен
доход и разход на домакинствата**

Източник: НСИ; АИАП

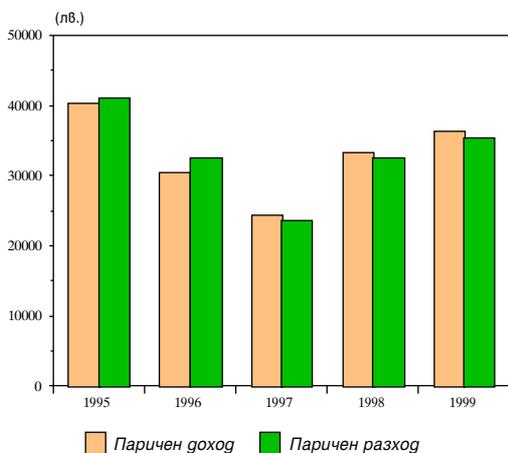
Основна причина за ускореното нарастване на запасите през първото полугодие на годината е нереализиран износ поради кризата в Косово. През втората половина на годината оценката на ръководителите на промишлени предприятия показва пречупване на тенденцията за натрупване на свръхзапаси.

През 1999г. крайното потребление нарасна с 4.7% спрямо предходната година. Темпът на увеличение на крайните потребителски разходи на домакинствата остана висок, като неговата стойност е 5.3%.

Увеличението на реалните доходи на домакинствата са основният фактор, който влияе върху динамиката на потреблението им. През 1999г. доходът на домакинство се е увеличил реално с 8.9% в сравнение с 1998г., а разходите са нараснали със 7.9% в реално изражение. През последните три години се наблюдава положителната тенденция паричният доход да надвишава устойчиво паричните разходи за разлика от 1995г. и особено от кризисната 1996г., когато домакинствата са използвали натрупаните си спестявания за покриване на разходите си.

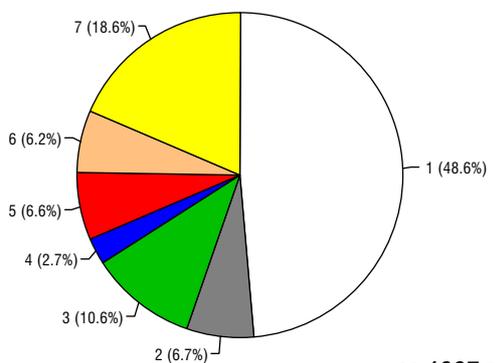
В структурата на разходите на домакинствата настъпват важни промени. Разходите

Реален паричен доход и разход на домакинствата при база 1995 г.

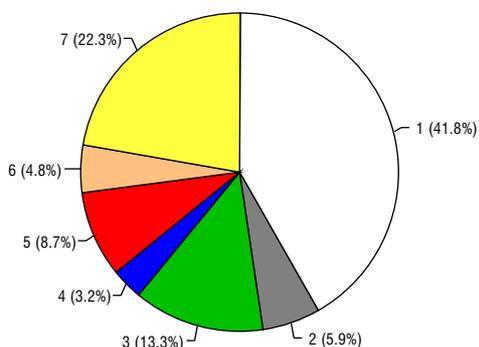

Източник: НСИ; АИАП

Структура на паричните разходи на домакинствата

за 1997 г.

за 1999 г.

1. Храна, алкохол, тютюневи изделия.
2. Облекло и обувки.
3. Жилища, вода, електроенергия и горива за битови нужди.
4. Здравеопазване и образование.
5. Транспорт и комуникации.
6. Данъци.
7. Други.

Източник: НСИ

за храна все още имат най-голям дял, но той постепенно намалява. Делът на разходите за услуги расте, което е резултат от повишаването цените на услугите, предоставяни от държавните монополи, както и от реформата в системата на държавното осигуряване. Разходите, които държавата покриваше чрез бюджетни субсидии за производството на определени услуги, постепенно се прехвърлят към домакинствата.

В тази връзка влияние върху структурата на разходите на домакинствата оказват промените в цените на електроенергия и топлоенергия. Постепенното повишаване на тези цени с цел подобряване на финансовото състояние на фирмите, предоставящи съответните услуги, води до номинално увеличение на разходите на населението за енергия за битови нужди с 22% през 1999г. По-високите цени задействат и механизма на структурна промяна в потреблението на енергия поради увеличаване броя на домакинствата, които изключват достъпа си до системата на централно отопление. В реално изражение разходите за отопление са спаднали с 4.6%, оценени чрез дефлиране на номиналния паричен разход със съответния ценови индекс. Най-засегнати са домакинствата в големите градове на страната – София, Пловдив, Бургас, Варна, където алтернативните източници на енергия за отопление са силно ограничени. В резултат на това потреблението на електроенергия в натурален показател (киловатчаса) се е повишило със 7.6%, което е индикация, че населението в големите градове прибегва до най-достъпния източник на отопление – електроенергията. Реалното потребление обаче, оценено чрез дефлиране на разходите за електроенергия през 1999г. намалява с 0.1% спрямо 1998г. Вероятно това се дължи на промяна и в структура-

та на ползваната електроенергия, като домакинствата преминават към потребление на нощна електроенергия.

Разходите за здравни услуги увеличават дела си в потреблението под влияние на развитието на частните здравни услуги и увеличение на цените им. Подобна тенденция се наблюдава и при разходите за транспорт и съобщения, които нарастват номинално с 29% през 1999г.

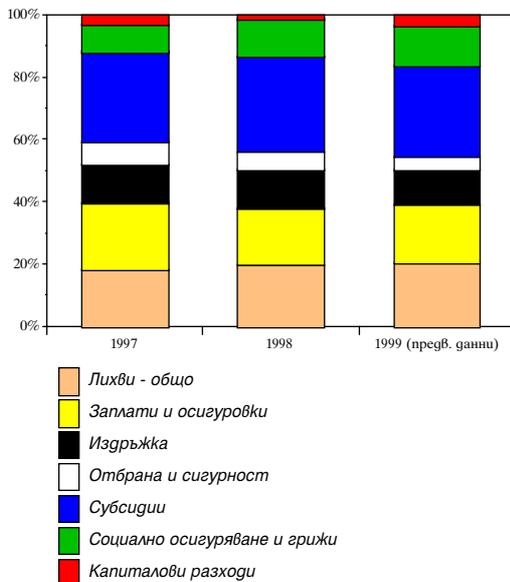
Увеличението на разходите за услуги става за сметка на промяна в останалите елементи на потреблението. Номинално разходите за храна се увеличават само с 2%, а при разходите за облекло, обувки и лични принадлежности има намаление с 3.6%.

През 1999г. разходите на държавния бюджет за образование, здравеопазване и други индивидуално предоставяни услуги на гражданите се увеличават с 4.8% в реално изражение (по системата на националните сметки). Тази тенденция се наблюдава и по статистиката на държавния бюджет, според която нелихвените разходи се увеличават номинално и реално.

Тези данни показват, че в резултат от стабилизацията и спада на лихвените плащания е възможно при поддържането на широко балансиран бюджет да се правят разходи, които са насочени към възстановяване на нормалното функциониране на бюджетните системи, напълно разбити през годините до 1997г. Възстановяването на тези системи е възможно чрез съвместното участие във финансирането им от страна на държавния бюджет и на отделния индивид.

Важен елемент от брутният вътрешен продукт през последните години представляват т. нар. корективи, които включват основно

Разходи на консолидирания държавен бюджет

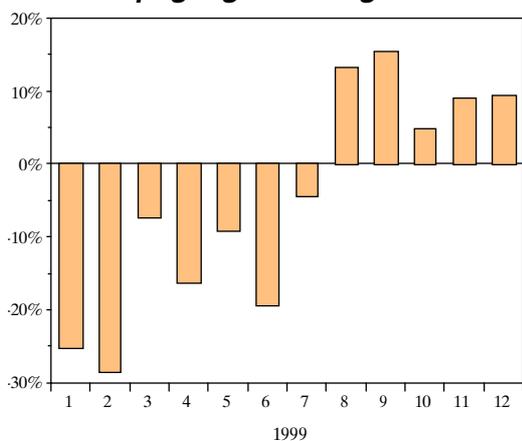
Източник: МФ

косвените данъци. Техният темп на реален растеж е висок и през 1999г. е 7.4%. Това са ресурси на стопанския сектор, прехвърлени към държавата за общо ползване. Това е другият фактор, който заедно с икономията на лихвени плащания, позволява реално увеличение на нелихвените разходи на бюджета при поддържане на нисък бюджетен дефицит.

1.2. Външен сектор

Външната търговия се характеризира с две противостоящи си тенденции през 1999г. През първата половина на годината продължи спадът в износа, а през втората половина тенденцията се обърна и постъпленията от износ започнаха бързо да се увеличават.

Процентна промяна в износа спрямо съответния месец на предходната година

Източник: БНБ

Възстановяването на износа е факт, който се наблюдава от август 1999г. Основен фактор е нарастването на външното търсене през втората половина на годината, когато започна икономическия подем в страните от Европейския съюз, към които е ориентиран 50% от българския износ. Данните на ЕВРОСТАТ показват, че през трето и четвърто тримесечие на 1999г. растежът на БВП на ЕС е достигнал съответно 2.3 и 3.1% при 1.70 и 1.76% за първото и второто тримесечие съответно. Вносът на стоки в Европейския съюз достигна двуцифрени темпове на растеж в стойностен обем през втората половина на годината. Коефициентът на корелация между изменението в българския износ и изменението на вноса на ЕС е 0.89, висок и статистически значим, с което се потвърждава тясната връзка между тези два показателя.

Оптимистични са данните за развитието на други страни, които са важни търговски партньори на България. От средата на 1999г. руската икономика започна бавно да се възс-

тановява след шоковата девалвация на рублилата през 1998г. Положителен ефект имаха и повишаващите се цени на нефта и други основни суровини. У нас благоприятният ефект от растежа в руската икономика се почувства през четвъртото тримесечие, когато износът за Русия за първи път регистрира увеличение от 9.3%.

Темповете на растеж се ускориха и в страните от ЦЕФТА (с изключение на Румъния). Износът на България за ЦЕФТА спадна с 46.9% през първото тримесечие на 1999г., с 24.1% за второто и с 8.9% за третото. За четвъртото тримесечие обаче е регистриран растеж от 20.5%. Все още не може да се говори за трайна тенденция към възстановяване на износа на България към тези страни, но динамиката му през годината дава основание за положителни очаквания.

През второто полугодие на 1999г. изключително високи темпове на растеж отбеляза износът на България за балканските страни. По данни на БНБ той се е увеличил със 144.0% за третото тримесечие на 1999г. спрямо същия период на 1998г., а нарастването за четвъртото тримесечие е със 164.3%. Част от тези високи темпове на растеж могат да се обяснят с реализация на сделки, отложени заради конфликта в Сърбия, но трябва да се отчита и повишената необходимост от внос в този регион след края на военните действия.

Българският износ е силно зависим от цените на международните пазари. Особено ясно изразени са тези тенденции по отношение на нефтопродуктите и металите, които са с висок дял в българския износ. Увеличението на цените при относително нееластично търсене съдейства за нарастване на стойността на износа ни.

Таблица 4. Коефициенти на корелация между износа и международните цени за избрани стокови групи

	Чугун и стомана	Нефтопродукти	Дървен материал
Коефициент на корелация	0.671	0.839	0.754

Източник: БНБ, Световна банка, собствени изчисления

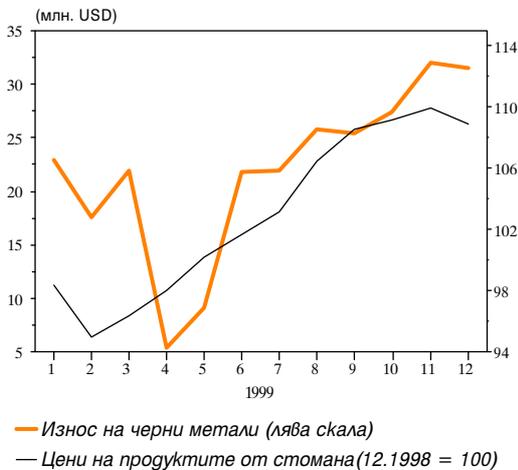
Цените на нефтопродуктите зависят от цената на суровия петрол на международните пазари³. През четвъртото тримесечие на 1999г. суровият петрол поскъпна с допълнителни 15% в условията на спадащи запаси и засилено търсене. По оценка на БНБ ефектът от повишените цени на нефта върху вноса е на стойност 194.3 млн. щ. д., а върху износа – съответно от 76 млн. щ. д. Нетният ефект е влошаване на търговското салдо със 118.3 млн. щ. д.

Индексът на цените на стоманата се повиши с 3.1% през четвърто спрямо трето тримесечие на 1999г. и с 15% спрямо най-ниските си нива от февруари с.г., като увеличението варира в зависимост от продуктите. Например горещовалцуваните продукти поскъпнаха с 40% в резултат от засиления внос на САЩ от Бразилия и Русия, докато цените на студеновалцуваните стомани се увеличиха само с 25% поради налагането на антидъмпингови мита от страна на САЩ срещу 12 страни.

Цените на карбамида, друг важен експортен продукт на България, спаднаха драстично през 1997г. след решението на Китай да забрани вноса на карбамид, за да се подпомогне местното производство. Китай е най-големият потребител с дял около 20% от све-

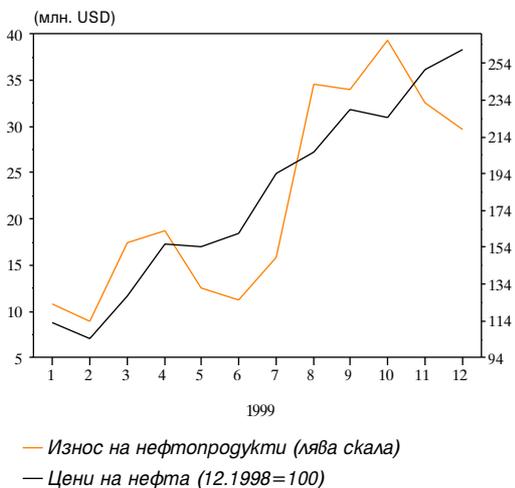
³ Информацията за състоянието на световните пазари се основава на *Global Commodity Markets, January 2000, World Bank.*

Цени и стойностни обеми на износа на черни метали

Източник: БНБ

Цени и стойностни обеми на износа на нефтопродукти

Източник: БНБ

товния внос на карбамид. Съществено влияние върху динамиката на цените на карбамида оказва и Украйна, която увеличаваше износа си при спад на вътрешното потребление от близо 90% за периода 1988-1998г. Тези два фактора оказаха натиск върху международните цени и в средата на 1999г. те достигнаха най-ниската си точка, след което тенденцията се промени и насипният карбамид (по цени FOB Източна Европа) поскъпна от \$63.25/т през юни до \$68.25 през декември. Повишението на цените е резултат на намаленото предлагане от страна на Европа и САЩ и от повишаващото се търсене в азиатския регион и Бразилия, които са сред най-големите потребители на торове.

Спадът на българския износ на торове продължи и през последното тримесечие на 1999г., но през декември имаше увеличение с над 100% спрямо същия месец на 1998г.

През 1999г. се променяше и друга важна цена – на лева към щатския долар. Тъй като националната ни валута е твърдо фиксирана към еврото, то тя пасивно следва динамиката на курса евро/щатски долар. По теория обезценяването на националната валута трябва да има положителен ефект върху износа на страната. През 1998 и 1999г. динамиката на износа се определяше от влошаването на конюнктурата и спада на международните цени, а не от обезценката на лева (съответно на германската марка и еврото) спрямо щатския долар. Това се дължи на структурата на износа, в която суровините преобладават, а при тази група стоки са високи колебанията във външното търсене. Структурата на валутите, с които се осъществяват разплащанията, се променя след фиксирането на лева към еврото. През 1999г. делът на доларовите разплащания в износа от 65.8% през

1998г. е спаднал на 60.3%, а дялът на плащанията в евровалутите е бил съответно 30.5% за 1998г. и 34.9% за 1999г. – напълно съответстващо на задълбочаващите се търговски връзки на България с ЕС. Структурата на вноса по валути се изменя също като дела на доларовите разплащания спада от 53.9% през 1998г. на 46.5% през 1999г.

В структурата на износа с най-високи темпове на растеж е износът на относително трудоемки продукти. Например, износът на дрехи и обувки се е увеличил с 23.3%, а този на мебели и домакинско обзавеждане с 13.8%. Увеличение има и в износа на някои селскостопански продукти (суровини за производство на храни с 29.6%, тютюн с 24.7%), дървен материал и хартия (3.6%) и цимент (7.3%), като общият им дял в износа за периода е 10.5%. При оценката на структурните промени в износа е важно да се подчертае, че с 8% се увеличава износът в групата „Машини, уреди и апарати“, въпреки шока от загубата на пазарите на СИВ от началото на 90-те години. Със 72% нараства износът на петролни продукти. Промените в структурата на износа предстоят, тъй като, особено в промишлеността, приватизацията беше ускорена едва през последните две години.

Таблица 5. Внос по начин на използване за 1999г.

	I трим.		II трим.		III трим.		IV трим.	
	Стойност (млн.щ.д.)	Промяна (%)	Стойност (млн.щ.д.)	Промяна (%)	Стойност (млн.щ.д.)	Промяна (%)	Стойност (млн.щ.д.)	Промяна (%)
Потребителски стоки	199.7	37.3	241.1	42.9	221.9	30.8	276.5	23.8
Суровини и материали	404.1	-5.5	482.8	-14.5	437.8	-13.4	491.5	-3.6
Инвестиционни стоки	305.5	32.9	386.4	64.4	401.5	49.5	390.5	19.2
Енергийни ресурси	276.8	-26.9	192.3	-20.3	342.3	27.7	399.2	36.5
Внос (CIF)	1186.1	0.4	1302.5	7.7	1403.4	15.8	1557.7	15.1

Източник: БНБ

През 1999г. вносът на потребителски и инвестиционни стоки имаше високи темпове на растеж. В последните месеци на 1999г. има известна тенденция към забавяне на растежа на вноса на инвестиционни стоки, което съответства и на по-ниските темпове на растеж на инвестициите.

Увеличението на цените на нефта на международните пазари дава сериозно отражение върху вноса на енергийни ресурси. Вносът на суров петрол и природен газ нараства с 57.1% за третото тримесечие и с 67.8% за четвъртото. За сравнение вносът на стоки от тази група е спаднал с 23.1% за първото тримесечие на 1999г. и с 9.8% за второто.

При така очертаните тенденции на развитие, търговското салдо през 1999г. се влоши спрямо 1998г. с дефицит от 1064.0 млн. щ. д. Дефицитът по текущата сметка за същия период е в размер на 659.1 млн. щ. д. Положителното салдо при туризма от 405.8 млн. щ. д. и нетните текущи трансфери от 299.7 млн. щ. д. компенсират повече от половината от търговския дефицит през 1999г.

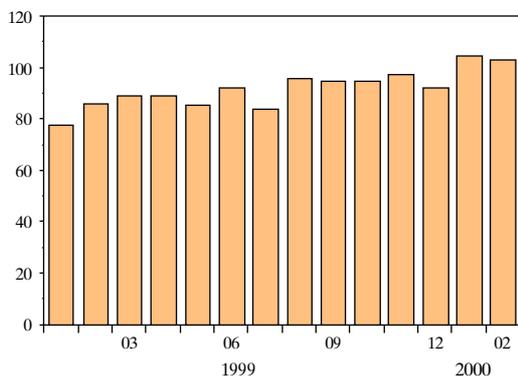
Финансирането на дефицита по текущата сметка се осъществи основно чрез преки чуждестранни инвестиции, които възлизат на 770.4 млн. щ.д. Общият платежен баланс е положителен (86.4 млн. щ. д.) като приносът на ползваните официални кредити е на стойност от 431 млн. щ.д. Валутните резерви на БНБ се увеличиха с 517.4 млн. щ. д. (изключени са измененията, дължащи се на курсови разлики), което е резултат на добротото прогнозиране, договореното официално финансиране и рестриктивните мерки в областта на фискалната политика.

1.3. Промисленост

Тенденцията на спад на промишлените продажби характеризираше икономиката на България през 1998г. и първата половина на 1999г. Това даде повод за спекулации относно правилността на провежданата икономическа политика и особено на поддържането на фиксиран валутен курс и паричен съвет. В представяните аргументи обикновено липсваше оценка за негативното влияние на неблагоприятната международна конюнктура и лошият бизнес-климат на Балканите като регион, в който гори сложен за разрешаване конфликт. Дори и България, която се характеризира със стабилност на икономиката и положителни темпове на растеж на брутния вътрешен продукт след 1997г., носи риска на региона. В аргументите липсва оценка на същностните процеси на реструктуриране на микрониво и на макроравнището, които повишават ефективността на производството и производителността на труда, следователно водят до намаляване на разходите за междинно потребление, а в резултат на това спадат вътрешните продажби на суровини и материали.

С подобряването на международната конюнктура от средата на 1999г. промишлените продажби започнаха да нарастват. Увеличението на общите приходи от продажби на промишлените предприятия през второто полугодие се дължи изцяло на продажбите за износ, докато продажбите на вътрешния пазар продължават да спадат. В икономиката продължава процесът на оптимизиране на разходите за производство, който води до намаление на междинното потребление, а следователно и до по-малка необходимост от закупуване на суровини и материали. Ако се отчете обективно действието на всички тези

Индекс на промишлените продажби*

* Промислени продажби за съответния месец на предх. година = 100.

Източник: НСИ

фактори, то трябва да се приеме, че провежданата икономическа политика е благоприятна за развитието на промишлеността, защото благодарение на нея се повишава ефективността на отрасъла.

При съпоставяне динамиката на промишлените продажби и износа по месеци на 1999г. се наблюдава ясно изразена зависимост между двете величини. Особено силна е корелацията при нефтопродуктите, напитките, тютюневите изделия, електрическите машини и облеклата. По-ниска е тази зависимост при черната металургия, при която износът се увеличава в доларово изражение поради растежа на цените.

Таблица 6. Коефициенти на корелация между индексите на промишлените продажби и износа

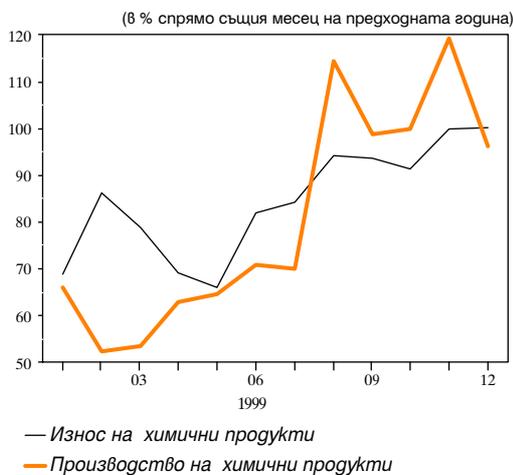
Отрасъл /стокова група	Коеф. на корелация
Производство на кокс и рафинирани нефтопродукти	0.83
Производство на тютюн и тютюневи изделия	0.77
Производство на напитки	0.75
Производство на електрически машини и апарати	0.75
Производство на облекло от текстил и трикотаж	0.74
Производство на машини и оборудване	0.70
Производство на хранителни продукти	0.69
Черна металургия	0.57
Цветна металургия	0.57

Източник: НСИ, БНБ, АИАП

Въз основа на тези данни може да се твърди, че оживлението в промишлеността през втората половина на миналата година е тясно свързано с възстановяването на износа в резултат на подобрените външни условия.

Очевидно е, че възстановяването на износа на основните групи продукти, които бяха засегнати от кризата 1997-1998г., а именно химията и черната металургия, е важно за об-

Производство и износ на химични продукти

ция растеж на промишлените продажби. Концентрацията на промишлените продажби в няколко отрасли е следствие от структурата, наследена от периода на социалистическото строителство, която през последните три години започва много бавно да се изменя. Ако се използва разбивката на промишлеността на 34 подотрасъла, то седемнадесет от тях са осъществили 87% от продажбите през 1998г. и 1999г., а пет от тях допринасят за реализирането на 50% от общите продажби на промишлеността.

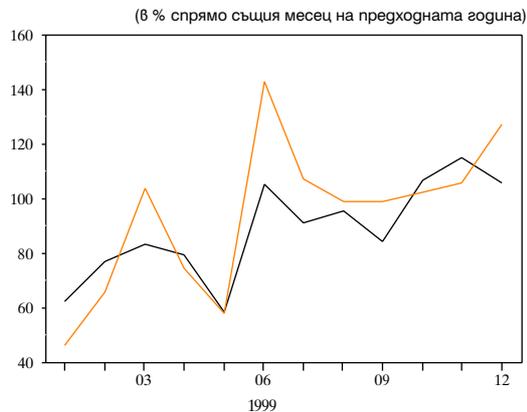
Таблица 7. Относителен дял в общите промишлени продажби

(34 отрасли на промишлеността)

	1998г.	1999г.
Производство и разпределение на електроенергия, газообразно гориво и топлоенергия	13.8	13.8
Производство на хранителни продукти	12.4	12.8
Производство на кокс, рафинирани нефтопродукти, и ядрено гориво	9.4	12.1
Производство на химикали, химични продукти, синтетични изкуствени влакна	8.4	7.7
Черна металургия	6.3	5.9
		Производство на машини, оборудване и домакински уреди, без включените в други отрасли
		5.9

През последните две години поради влошената конюнктура на международните пазари дялът на химикалите и на черната металургия в общите промишлени продажби намалява. През 1999г. производството на машини, оборудване и домакински уреди измества черната металургия като пети най-голям отрасъл на промишлеността в България. Това е положителна тенденция, свързана и с увеличените продажби за износ на този подотрасъл. Симптомите на съживяване в промишлеността за машини и оборудване е положителна и е резултат на приватизацията през 1998г. и 1999г.

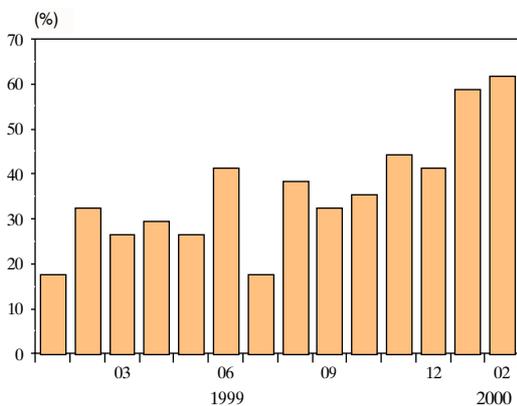
Производство и износ на електрически машини и апарати

— Износ на електрически машини и апарати
 — Производство на електрически машини и апарати

Източник: БНБ, НСИ, АИАП

Индекс на дифузия*

* Индексът на дифузия е изчислен на база месечните индекси на промишлените продажби по отрасли спрямо съответния месец на предходната година.

Източник: Оперативни данни на НС, собствени изчисления

Чрез индекса на дифузия⁴ може да се направи оценка за това доколко широка е базата на растежа на промишлените продажби. Този показател може да се използва като измерител на степента на „синхронизация“ в промишлеността, т.е. за това доколко растежът е концентриран в няколко отрасли или е процес, който въвлеча всички сектори на промишлеността.

Динамиката на индекса на дифузия за продажбите показва, че растежът започва да обхваща по-голям кръг отрасли едва в края на 1999г. и началото на 2000г. От друга страна, не се наблюдава постоянство в растежа на отраслите по месеци. В повечето случаи растежът през един месец е следван от спад през следващия и обратно. Сравнително отчетлива тенденция за растеж показват отраслите разпределение и снабдяване с вода, производство на радио-, телевизионна и галекосъобщителна техника, обработка на кожухарски кожи и производство на изделия от тях и кожено облекло, полиграфическа дейност и тиражиране на звуко-, видео- и компютърни записи, производство на гървен материал и изделия от него (без мебели), производство на медицинско оборудване, прецизни уреди и инструменти.

За някои подотрасли на промишлеността увеличението на продажбите е свързано и с увеличение на цените на производител, под влияние на тенденцията за повишаване на съответните международни цени поради растящото външно търсене. Това са производство на текстил и трикотаж, производство на

⁴ Индексът на дифузия е изчислен на основата на индекси на промишлените продажби по месеци на 1999г. спрямо съответния период на предходната година по 34 промишлени отрасли според аналитичното представяне в „Текуща стопанска конюнктура“ (издание на НСИ).

рафинирани нефтопродукти, производство на химикали и химични продукти, черна металургия, цветна металургия.

Таблица 8. Индекси на продажбите и цените на производител

(второ полугодие на 1999г. към първо полугодие на същата година)

Добив на суров нефт, природен газ	Продажби	110.7
	Цени	119.2
Производство на текстил и трикотаж; обработка на влакна	Продажби	110.0
	Цени	116.5
Производство на облекло от текстил и трикотаж (шивашки изделия)	Продажби	101.3
	Цени	119.6
Обработка на кожухарски кожи и производство на изделия от тях и кожено облекло	Продажби	105.8
	Цени	105.8
Обработка на лицеви кожи; производство на кожени изделия и обувки	Продажби	135.0
	Цени	103.6
Производство на кокс, рафинирани нефтопродукти, и ядрено гориво	Продажби	137.5
	Цени	147.1
Производство на химикали, химични продукти, синтетични изкуствени влакна	Продажби	135.0
	Цени	107.0
Черна металургия	Продажби	119.0
	Цени	111.2
Цветна металургия	Продажби	111.7
	Цени	104.6

Тези отношения между цени и продажби не са закономерни, те са свързани най-вече с излизането на световната икономика от кризата на изминалите две години.

Данните показват, че икономическият растеж от последните две години, който се наблюдаваше в отрасъл селско стопанство и услуги, ще зарази и промишлеността. Промислеността беше изпаднала в дълбока криза след разпадането на пазара на социалистическите страни, която се задълбочи от липсата на приватизация и от общата макроикономическа нестабилност, характеризираща българската икономика в периода до началото на 1997г. Условие за бъдещото развитие на промишлеността е именно провеж-

дането на разумна макроикономическа политика, която позволява удължаване на инвестиционния хоризонт и установяване на стабилни външотърговски връзки, особено със страните от Европа. □

2. ИНФЛАЦИЯ

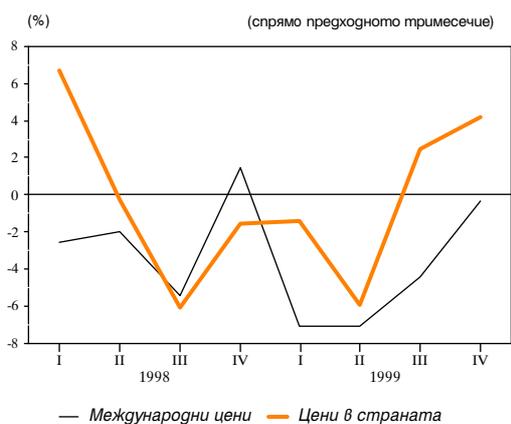
Инфлацията в края на 1999г. е 6.2%, а средно-годишната инфлация е 1.8%. Както по отношение на другите показатели, така и при инфлацията годината може да се раздели на две. До юни 1999г. общото изменение на потребителските цени беше отрицателно -2.0%, а през втората половина на годината за юли-декември инфлацията беше 8.3%. Най-високо беше колебанието на цените на хранителните стоки, които спаднаха с 8.9% за периода януари-юни и се повишиха с 9.0% през периода юли-декември.

Таблица 9. Изменение на цените и принос в общата инфлация на основните потребителски групи

Основни потребителски групи	Тегла в ИПЦ	Изменение в цените			Принос в годиш- ната инфлация
		I-VI	VI-XII	I-XII	
ОБЩО	100.0	-2.0	8.3	6.2	6.2
Хранителни	47.822	-8.9	9.0	-0.7	-0.3
Нехранителни	29.310	0.0	5.3	5.3	1.5
Обществено хранене	3.185	1.3	7.5	8.9	0.3
Услуги	19.683	10.0	10.8	21.9	4.6

В рамките на годината цените на хранителните стоки останаха на по-ниско ниво в сравнение с предходната година. Това спомага, заедно с увеличението на доходите, за намаляване на относителния дял на храната в общите разходи на домакинствата⁵, но въпреки това теглото на хранителните стоки е високо и оказва силно влияние върху месечните колебания на инфлацията. При хранителните стоки неравномерните количества,

⁵ Теглото на храната в ИПЦ през 1996 г. беше 48.3%, през 1997 г. 51.8%, през 1998 г. 55.1 %, през 1999 г. е 47.8 %, а в кошницата през 2000 г е около 42.9%.

Изменение на цените на храните

Източник: АИАП, World Bank

които се предлагат на пазара имат сезонен характер, който е най-изразен при пресните плодове и зеленчуци. През годината важни хранителни продукти имаха голяма вариация в цените.

Общото равнище на вътрешните цени на храни отразява динамиката на международните цени, но се влияе също от съотношението на вносните към произведените в страната стоки. Според данните за платежния баланс вносът на храни, напитки и тютюн за 1999г. е по-малък с 13.8% спрямо предходната година, като намалението е характерно за всяко тримесечие на годината. В същото време растеше производството, както и продажбата на хранителни стоки в страната.

Таблица 10. Изменение в цените на някои хранителни стоки

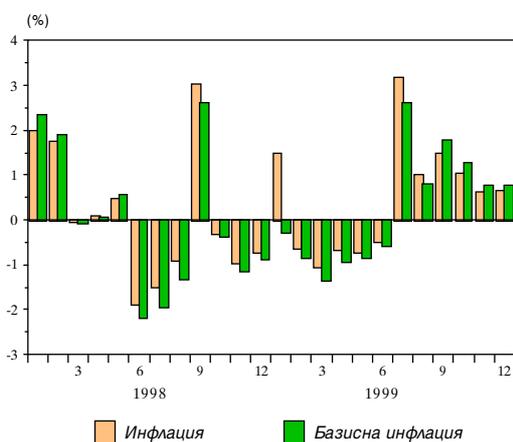
	Изменение в %	
	Януари-юни	Юли-декември
Свинско месо	-26.4	21.4
Малотрайни салами	-16.6	11.5
Прясно мляко	-15.3	30.6
Краве сирене	-27.6	43.1
Кашкавал	-31.4	49.8
Захар	-33.8	14.4

От хранителните стоки най-голям принос в годишната инфлация има хлябът. Повишението на цената му през изминалата година е свързано с въвеждането на данък добавена стойност, с по-високите цени на горивата, с обезценяването на лева спрямо щатския долар и с повишаването на цената на зърното на вътрешния пазар. От втората половина на 1999г. се наблюдава засилено търсене на пшеница както по борсите в страната, така и на международните пазари. Това стимулира износа на пшеница и други житни растения, като изнесеното количество за 1999г. е по-високо със 17.8% в сравнение с 1998г.

Таблица 11. Увеличение в цените и принос в годишната инфлация на някои групи стоки и услуги⁶

Групи стоки и услуги	Тегло в ИПЦ %	Годишно повишение в цената %	Принос – % пункта в годишната инфлация	Месец (период) в който е отчетено повишението в цената
Хляб	8.984	15.3	1.3	През цялата година
Цигари	2.465	24.3	0.6	Януари - нови акцизи
Вода	0.686	43.7	0.3	Януари-ДДС; през цялата година
Електроенергия	6.694	25.5	1.7	Януари; юли
Дърва за отопление	0.699	16.8	0.1	януари - ДДС
Въглища	0.598	35.0	0.3	август
Топлоенергия	2.194	12.4	0.3	юли
Лекарства	2.516	7.6	0.2	юли-декември
Бензини, дизел, газ	2.885	25.2	0.7	юли-декември
Вътрешен и междуселищен автобусен транспорт	1.783	19.7	0.4	юли-декември
Вестници	0.374	29.9	0.1	януари; април; юли; септември
Ресторанти, столове, кафенета	3.185	8.9	0.3	януари-декември
Такса за международен паспорт	0.161	95.3	0.2	септември-октомври
Общ принос в годишната инфлация			6.5	

Инфлация и базисна инфлация по месеци на 1998 и 1999 г.

Източник: АИАП, НСИ

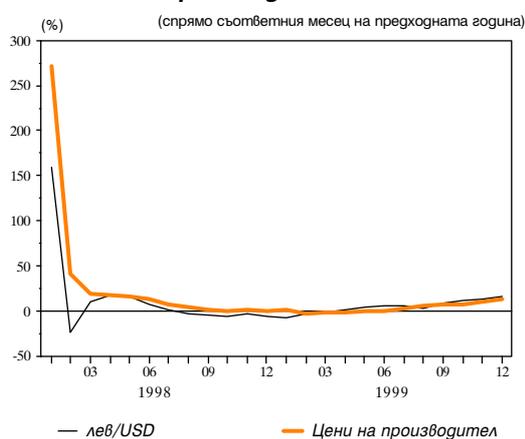
Увеличенията в административните и контролираните цени дават принос от 3.53 процентни пункта в натрупаната годишна инфлация. Корекциите на тези цени с цел премахване на субсидиите и финансово оздравяване на търговските дружества в енергийния отрасъл оказва значително влияние върху общата инфлация не само поради самото им повишение, а защото се увеличава и относителният дял на тези стоки и услуги в паричните разходи на домакинствата. По тази причина през 2000г. тяхното тегло в потребителската кошница е 19.95% или с 2.74 процентни пункта по-високо от 1999г. и следователно динамиката на цените им ще влияе още по-силно върху общото равнище на инфлацията.

⁶ Потъмнените редове от таблицата са на стоки и услуги с контролирани цени.

Таблица 12. Годишно повишение на контролираните и неконтролираните цени

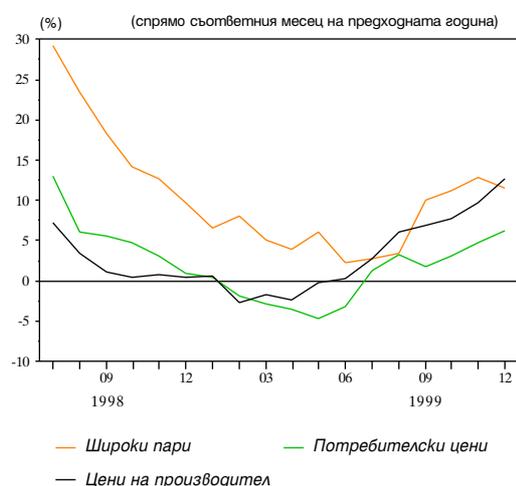
	Тегло в ИПЦ	Годишно повишение (%)	Принос – % пункта в годишната инфлация
ОБЩО	100.00	6.15	6.15
Контролирани цени	17.21	19.68	3.53
Неконтролирани цени (баз. инфл.)	82.79	3.20	2.62

Валутен курс лев/USD и цени на производител

Източник: БНБ, НСИ

Изменение на широките пари, цените на производител и потребителските цени

Източник: БНБ, НСИ

Базисната инфлация (неконтролираните цени) има 2.62 процентни пункта принос в годишната инфлация, като в това число се включват повишенията на цените на бензините, дизеловото гориво, газта и автомобилния транспорт, които са повлияни от скока на международните цени на нефта през 1999г.

Обезценяването на лева спрямо щатския долар повиши инфлацията най-вече чрез цените на производител на промишлената и селскостопанската продукция. Зависимостта на нашата икономика от внос на суровини и повишеното външно търсене от средата на годината оказаха влияние за високата инфлация от 12.6% при цените на производител на промишлена продукция. При отрасли, които имат растеж на продажбите за износ, като производство на облекла от текстил и трикотаж, производство на мебели, на чугун, стомана и феросплави, на нефтопродукти, се забелязва повишение във вътрешните цени. Индексът на изкупните цени за четвърто тримесечие на 1999г. при база съответното тримесечие на предходната година не показва общо увеличение на цените. Но зърнените култури са поскъпнали средно с 19.1%, в т. ч. мека (хлебна) пшеница с 58.4%.

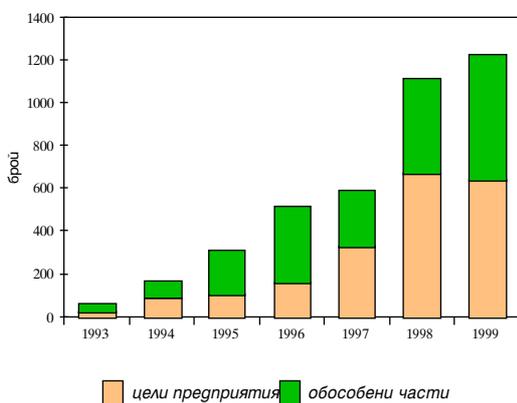
Нарасналото парично предлагане също допринесе за по-високата инфлация. Корелационната връзка между динамиката на широките пари и цените на производител е по-силна, отколкото между парите и потребителските цени.

Данните за инфлацията в България показват, че след въвеждането на паричния съвет през юли 1997г. равнището ѝ е ниско, но месечните колебания са високи поради силния сезонен характер на хранителните стоки, които заемат висок дял в потребителската кошница и поради все още голямото тегло в кошницата на административно определяните цени, които се повишават стъпаловидно в съответствие с програмите за реструктуриране на енергийния сектор. □

3. ПРЕСТРУКТУРИРАНЕ

Важен фактор за икономическия растеж през последните две години е оптимизацията на производствените разходи, при която се повишава дялът на добавената стойност в създаваните продукти. Например под влияние на този фактор през 1998г., когато брутната промишлена продукция спадна, добавената стойност в промишлеността се повиши с близо 8% и допринесе за общия икономически растеж от 3.5%. През 1999г. двата показателя се движат почти едновременно за промишлеността, а за селското стопанство и услугите темпът на растеж на добавената стойност е малко по-висок от този на брутната продукция. Действието на този фактор е свързано с процесите на реструктуриране в икономиката в условията на стабилна макроикономическа среда. Реструктурирането на микрониво, което вероятно ще доведе и до промени в отрасловата структура, се реализира чрез промените, които неизбежно се предприемат от новите собственици за подобряване на управлението на приватизираните вече предприятия.

**Брой сключени сделки
от органите по чл. 3 на ЗППДОП**

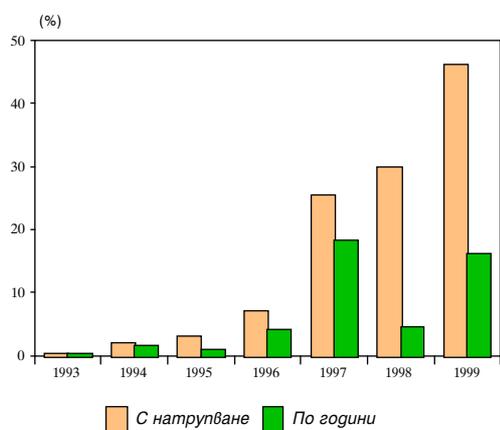

Източник: НСИ, МФ, АИАП

3.1. Приватизация

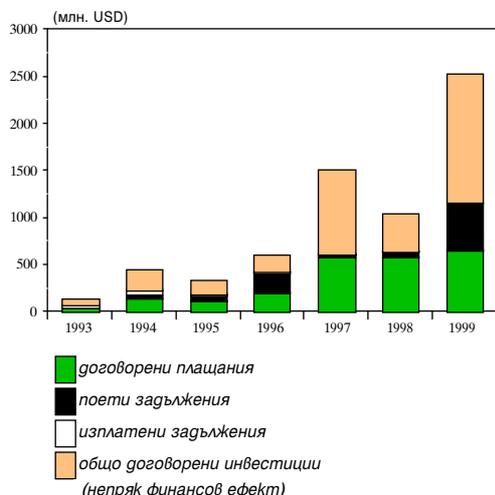
През 1999г. бяха сключени най-много сделки от началото на приватизационния процес в България през 1992г., бяха реализирани най-много продажби на големи държавни предприятия, както и на държавни предприятия с висока задлъжнялост, включени в програмата за ликвидация на фирми в тежко финансово състояние. През тази година беше отчетен и най-високият процент касово раздържавени активи.

Процент на приватизираните държавни активи

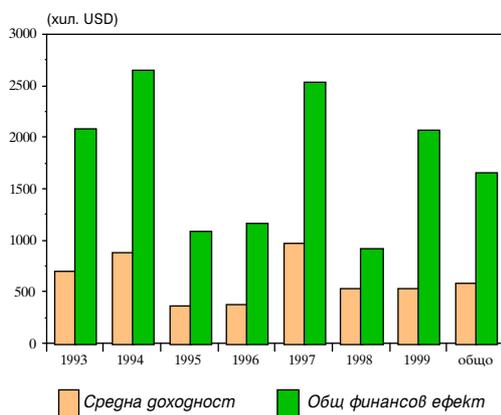
Източник: АП

Финансов ефект от приватизационните сделки в България

Източник: АП

Средна доходност* и общ финансов ефект от една приватизационна сделка

* Изчислена като отношение между сумата на договорените

Източник: АП, АИАП

През 1999г. бяха формирани 40% от стойността на общия финансов резултат за целия период от началото на приватизацията, като най-голям беше приносът на косвения ефект – ангажиментите за инвестиции бяха 3,7 пъти повече от тези през 1998г. (43% от съвкупната им стойност за шестте години от началото на приватизацията). Тъй като приватизацията обхваща най-вече фирми с висока степен на задлъжнялост, то и договорените плащания бяха само с 15% повече от 1998г., формирайки едва една четвърт от общия финансов резултат за 1999г. По тази причина средната доходност от сделка през 1999г. беше по-ниска от тази за целия период и почти равна на 1998г. В края на 1999г. над две трети от държавните активи, предназначени за приватизация, бяха прехвърлени към частния сектор.

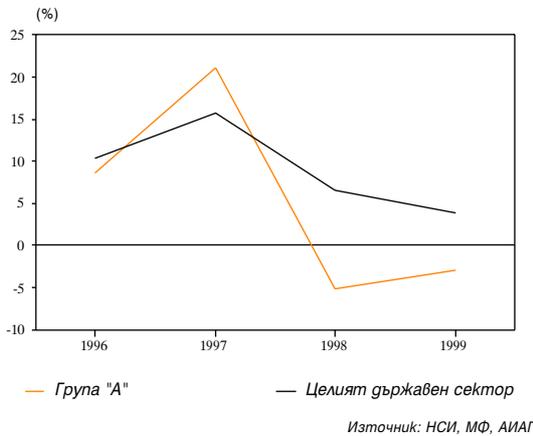
3.2. Програмата за ликвидация

Историята с търсенето на решения за ограничаване и ликвидиране на загубите на държавни предприятия започва много преди 1989г., но от 1991г. със старта на прехода към пазарна икономика, този проблем се превърна в основния препъни-камък на цялостната реформа. Проблемът е не само чисто икономически – големи държавни предприятия се оказаха толкова губещи, че не бяха в състояние да изпълнят нито една програма за финансово оздравяване. Този проблем е също така и психологически – трябва ли да се ликвидират големи държавни предприятия, изградени с години, с много труд и със сериозни заеми в твърда валута преди 1989г., трябва ли да се признае, че това, което е изградено, е негодно за функциониране извън стерилната среда на държавните субсидии. В рамките на психологическия фактор попада и отношението на администрацията – за-

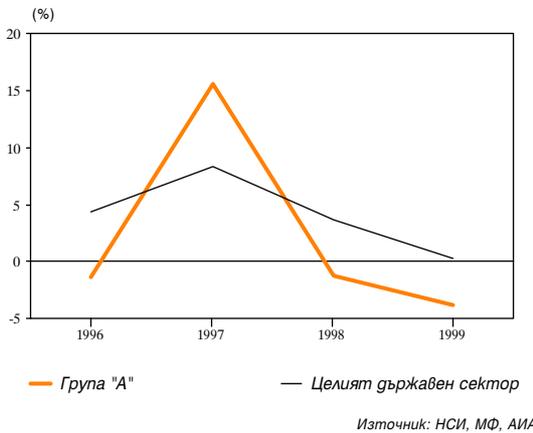
що да се решава този проблем, след като това означава предприятията да станат самостоятелни без попечителството на държавата-майка. Прилагането на неработещи решения влошаваше проблема, а покриването на загубите чрез банкови кредити, които заместиха държавните субсидии, разстройваше цялата икономика. Беше пропусната възможността този проблем да се реши чрез приетия в края на 1993г. закон за уреждане на необслужваните кредити на държавни фирми, отпускани до края на 1990г. Ако в този закон, както се предлагаше, беше включена специална клауза за бърз фалит на нежизнеспособните предприятия, чиито кредити се изчистват, то щеше да се предотврати новото генериране на загуби. Вместо това започна безкраен процес на разработване и приемане на програми за финансово оздравяване, които нямаха ефект.

През 1996г. под натиска на международните финансови институции и най-вече на МВФ, поради бързо влошаващите се макроикономически параметри в България, Народното събрание одобри Закон за финансово оздравяване на държавните предприятия. Обект на регулиране в закона бяха губещи държавни предприятия с висока задлъжнялост към бюджета, банките, доставчиците. В зависимост от големината на тези предприятия и значението им за националната икономика те бяха обособени в две групи – група „А“ и група „Б“. В група „А“ бяха включени 30 предприятия с определящо значение за националната икономика от инфраструктурата – топлофикационни и възледобивни дружества, държавните железници, СКГТ. Тъй като тези предприятия не можеха да бъдат ликвидирани, а не се предвиждаше и приватизацията им, то те трябваше да бъдат оздравени финансово. Група „Б“ включваше 41 предприятия (през 1998г.

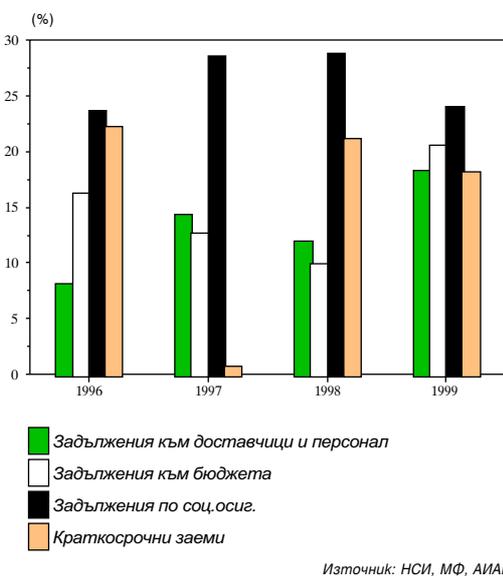
Оперативна ефективност

Рентабилност на продажбите (преди облагане с данъци)

Краткосрочни задължения на фирмите от група "А" в процент от задълженията на държавния нефинансов сектор

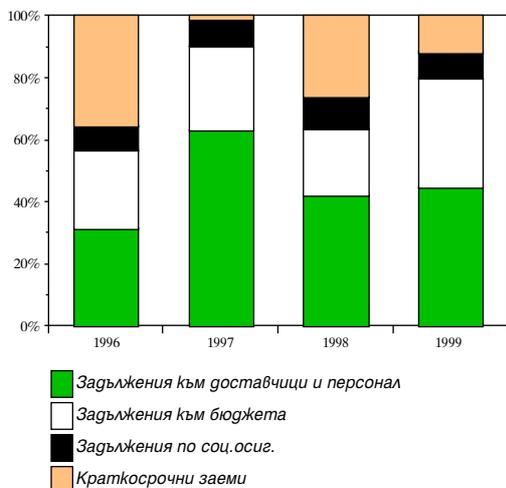
в списъка беше отразено преструктурирането на ГОРУБСО, като на негово място бяха включени 8 обособени дружества). Крайната фаза на оздравителния процес при тази група беше или приватизация, или ликвидация.

Финансовото оздравяване на държавните предприятия в група „А“ имаше за цел поведението на тези фирми да се приближи в най-голяма степен до рационално пазарно поведение, като се спазват строги бюджетни ограничения и се подобри ефективността им. Преструктурирането на тази група се характеризира с няколко особености, които в известна степен не позволяват поставената цел да бъде изпълнена.

Всички предприятия от тази група имат монополно положение на пазара и се управляват пряко от държавата. Цените на предлаганите от тях стоки или услуги се контролират от държавата и се поддържат на ниво под равновесното с цел постигане на социален ефект. По тези две причини фирмите тремаво реагират на промените в пазарната конюнктура, особено на колебанията в международните цени на вносните суровини или на валутния курс на лева към долара. От друга страна, те нямат не само възможности, но и мотивация за бърза реакция на промените, защото държавата компенсира загубите им.

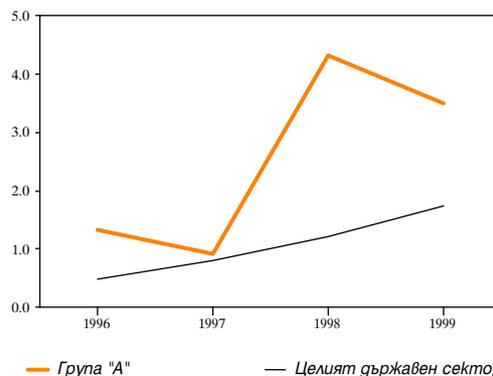
Поради тези особености фирмите от група „А“ не са в състояние да генерират положителен финансов поток и да намалят задълженията си. Все пак коефициентът им на финансова автономност е висок и видимо нараства през 1998г., което може да се обясни с увеличението на собствения им капитал (най-вероятно по-високите заделени резерви в резултат от ревалоризацията на активите през 1997г.). Продължаващите през 1999г.

Структура на краткосрочните задължения на фирмите от група "А"

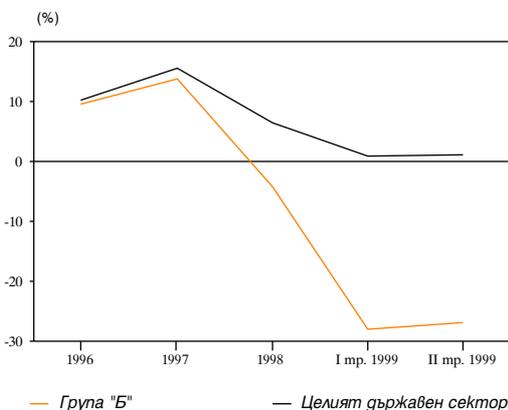
Източник: НСИ, МФ, АИАП

Коефициент на финансова автономност

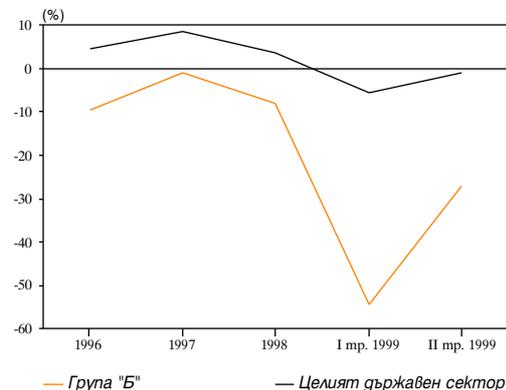
Източник: НСИ, МФ, АИАП

Оперативна ефективност

Източник: НСИ, МФ, АИАП

Рентабилност на продажбите (преди облагане с данъци)

Източник: НСИ, МФ, АИАП

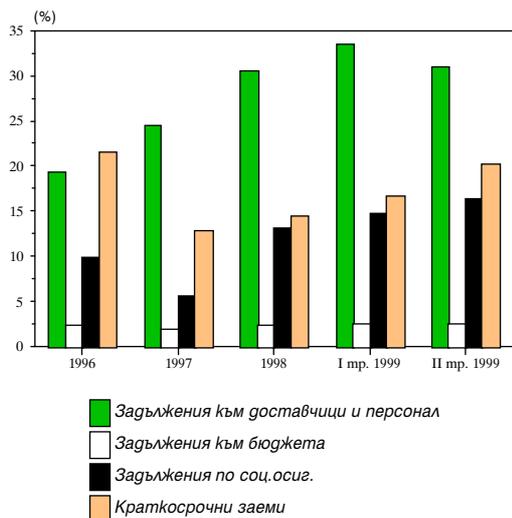
отрицателни тенденции както по линия на финансовите резултати, така и по отношения на задлъжнялостта потвърждават необходимостта от бързи адекватни мерки по преструктурирането на последните останали под държавен контрол предприятия и оздравяването им посредством създаване на конкурентна среда за дейността им.

През 1996г. предприятията от списък „Б“ реализираха около 6% от общите постъпления от продажби на държавния сектор. През периода 1996-1999г. държавният сектор като цяло регистрираше положителен нетен финансов резултат, докато фирмите в списък „Б“ реализираха единствено нетни загуби – те генерираха над 10% от нетната загуба на държавните фирми с отрицателен финансов резултат.

В резултат на финансовата изолация на фирмите от група „Б“ задълженията им към банковата система спаднаха в края на 1998г., като делът им в краткосрочните заеми на държавния сектор стана 14.3% (21.5% в края на 1996г.), а в дългосрочните заеми съответно 17.9% (22.7% в края на 1996г.). От друга страна, задълженията на тези фирми към гос-

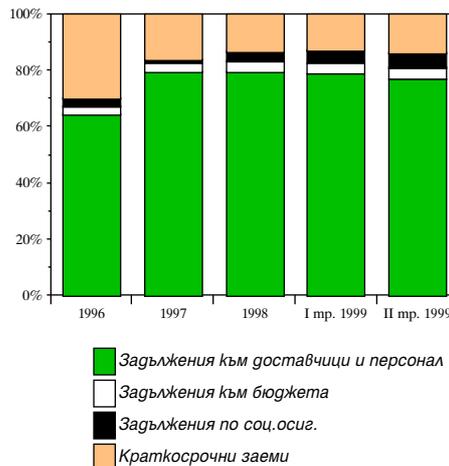
тавчиците, бюджета, държавното обществено осигуряване се увеличиха.

Краткосрочни задължения на фирмите от група "Б" в процент от задълженията на държавния нефинансов сектор

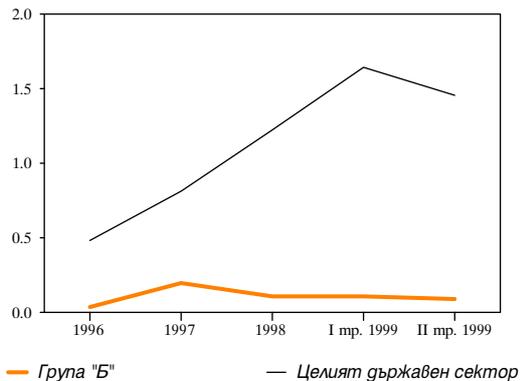
Източник: НСИ, МФ, АИАП

Структура на краткосрочните задължения на фирмите от група "Б"

Източник: НСИ, МФ, АИАП

Коефициент на финансова автономност

Източник: НСИ, МФ, АИАП

Ниската рентабилност на продажбите и нарастващите задължения задържат нисък коефициента на финансова автономност на предприятията от група „Б“⁷. Докато за останалите предприятия от държавния сектор този показател е над единица, при наблюдаваните фирми от група „Б“ той е близо до нулата.

Протакането на приватизацията или ликвидацията на фирмите от група „Б“ намали възможността за тяхната по-изгодна продажба. Едва през периода януари – юни 1999г. преобладаващата част от предприятията в група „Б“ бяха приватизирани или ликвидирани⁸. Една част от задълженията и заемите беше поета от новите собственици на при-

⁷ Коефициентът на финансова автономност отразява отношението между собствения капитал и сумата на задълженията за определен период от време и представлява реципрочната стойност на коефициента на задлъжнялост.

⁸ По този начин беше намерено решение за 14.4% от краткосрочните задължения, 15% от дългосрочните и около 20% от краткосрочните заеми на останалите към този момент държавни фирми.

ватизираните предприятия (19 фирми) или ще бъде покрита от продажба на активи при ликвидацията (11 фирми). Останалата част беше приспадната от общата величина на задълженията (каквото е случаят с приватизацията на „Кремиковци“) или се пое от държавния бюджет през 2000г., за да може тези фирми да бъдат приватизирани, а не ликвидирани.

Таблица 13. Изпълнение на програмата за ликвидация по години и според начина на преструктуриране на предприятията

	1996	1997	1998	30 юни 1999	Общо
Приватизирани	2	6	4	19	31
– местен инвеститор	2	1	1	5	9
– РМД	0	0	1	10	11
– чуждестранен купувач	0	2	2	4	8
– чрез масова приватизация	0	3	0	0	3
В ликвидация	0	0	3	11	14
Обявени в несъстоятелност	0	2	1	0	3
Общо	2	8	8	30	48

Таблица 14. Разпределение на зетите в предприятията от група „Б“ според начина на преструктуриране

Статус на фирмите от група „Б“	Зети				Среден брой зети в едно предприятие	
	1996-1999г.		1999г.		1996-1999г.	1999г.
	брой	%	брой	%	брой	брой
Приватизирани	54466	79.0	44988	84.9	1878	2646
- РМД	18902	27.4	18687	35.2	1890	2076
- местен инвеститор	23183	33.6	19949	37.6	2576	3990
- чуждестранен инвеститор	8178	11.9	6352	12.0	1168	2117
- масова приватизация	4203	6.1	0	0.0	1401	0
В ликвидация	12404	18.0	8025	15.1	954	730
В несъстоятелност	2101	3.0	0	0.0	700	0
Общо	68971	100.0	53013	100.0	1533	1893

Една трета от сделките за приватизация на предприятия от група „Б“, които включват фирми с висока средна заетост от близо 2000 души, са сключени с работническо-мениджърски гружества (РМД). Вторият по значение тип купувачи са местни инвеститори. През 1999г. на тях са продадени пет фирми, най-голямата от които е „Кремиковци“. Чуждестранни купувачи участват в четири от сключените през 1999г. сделки при фирмите с най-висока средна заетост от над 2000 души.

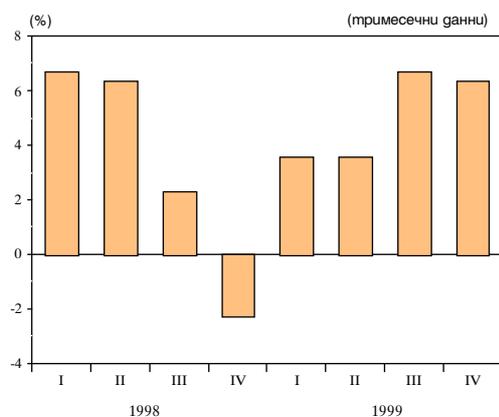
Приватизацията по правило е най-удачният начин за реструктуриране на фирмите. Все още е рано да се направи преценка за крайния ефект от приключването на програмата за ликвидация, тъй като процесът на реструктуриране вътре в самите предприятия едва сега започва. Според проучвания на следприватизационното развитие на предприятията реструктурирането продължава над 18 месеца⁹. Успехът в реинтегрирането на тези предприятия в икономиката зависи най-вече от възможностите на новите собственици да вляят свежи пари под формата на инвестиции за технологично, а в бъдеще и продуктово обновяване на производството.

Приключването на програмата за ликвидация на губещи държавни фирми е важен елемент от структурната реформа. По този начин се елиминират източници на загуби, които застрашават общата икономическа стабилност и се повишава финансовата дисциплина в страната.

⁹ Вж. Димитров, Л., П. Козаржевски и Ю. Панкув, *Следприватизационното развитие на предприятията, 1999*.

3.3. Държавните фирми

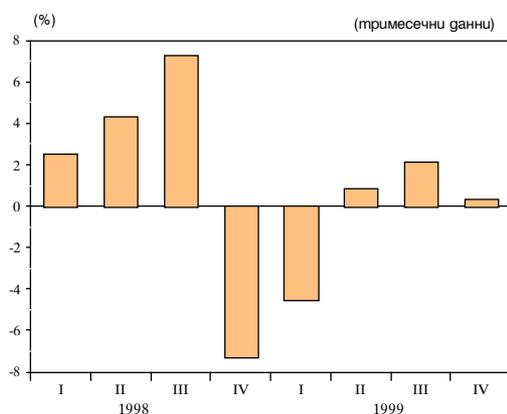
Операираща рентабилност на фирмите от държавния сектор *

* Отношение между операиращата печалба и приходите от продажби.

Източник: НСИ, АИАП

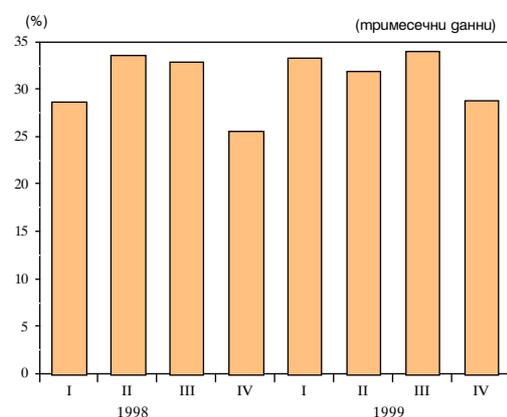
Нетна рентабилност на фирмите от държавния сектор *

* Отношение между нетната печалба и приходите от продажби.

Източник: НСИ, АИАП

Дял на brutната добавена стойност в приходите от продажби на държавните фирми

Източник: НСИ, АИАП

Броят на държавните фирми (извън тези на бюджетна издръжка и държавните селскостопански предприятия) продължи да намалява през 1999г. в резултат на приватизацията. В края на 1998г. този брой беше около 3000, а в края 1999г. спадна на 2264.

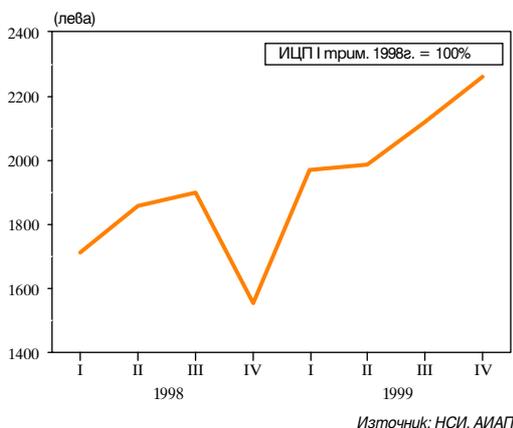
Процесът на оптимизиране на разходите в държавните фирми продължи и през 1999г.¹⁰ Резултатите от основната дейност на фирмите в течение на годината постоянно се подобряваха¹¹. Основен фактор за това беше постепенното повишаване на приходите от продажби след дълбокия спад с 16.2% през първото тримесечие на 1999г. спрямо същия период на предходната година. Постъпленията от продажби през четвъртото тримесечие на годината бяха с 30% над равнището от първото тримесечие.

Елемент от оптимизирането на разходите е рационалното управление на разходите за труд, като двата основни инструмента са ограничаване на темпа на растеж на средната номинална работна заплата във фирмата и редуциране на броя на заетите. Нарастването на работната заплата в държавните фирми е предмет на регулация и контрол от страна на правителството, според които динамиката на заплатата се определя от финансовите показатели на фирмата и е обвързана с нарастването на производителността на труда. През третото тримесечие на годината средната работна заплата в извадката от държавни фирми е нараснала с

¹⁰ Този процес е анализиран и в икономическия обзор на Агенцията за икономически анализи и прогнози „Икономиката на България през 1998г.“

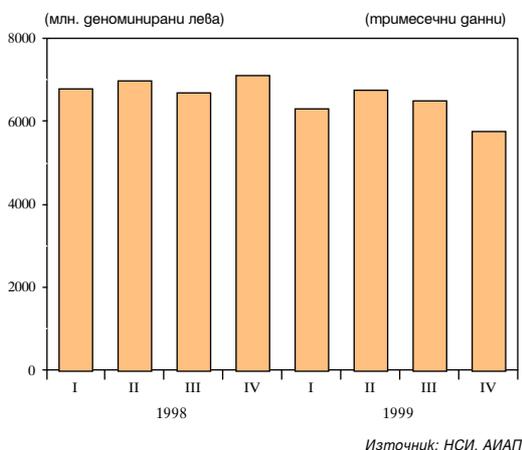
¹¹ Анализът включва само фирмите, които едновременно присъстват в данните за всички тримесечия на годината.

Производителност на труда в държавните фирми

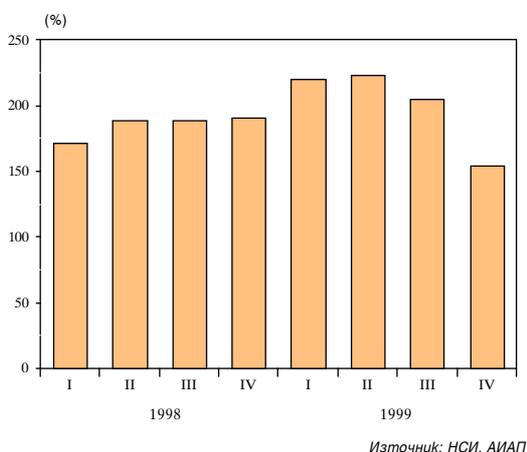
около 2%, опериращата доходност на фирмите се е повишила над два пъти, а производителността на едно заето лице се е увеличила съответно с над 10%. През последното тримесечие на годината, когато се наблюдава значително нарастване на продажбите (вероятно и поради сезонни фактори) и едновременно съкращаване на заетостта, опериращата доходност на фирмите е нараснала с над 10%, а средната работна заплата се е повишила с около 5% (средната работна заплата включва премиите в края на годината).

Общо задължения на държавните фирми в текущи цени към края на съответното тримесечие

Броят на заетите в държавните фирми (според данните от извадката) намалява през 1999г. със среден темп от 1- 2% на тримесечие. През последното тримесечие на годината тази редукция е с около 10%. Увеличението на добавената стойност във фирмите и намаляването на броя на заетите е допринесло за бързото нарастване на производителността на труда.

Отношение между общите задължения на държавните фирми и приходите от продажби

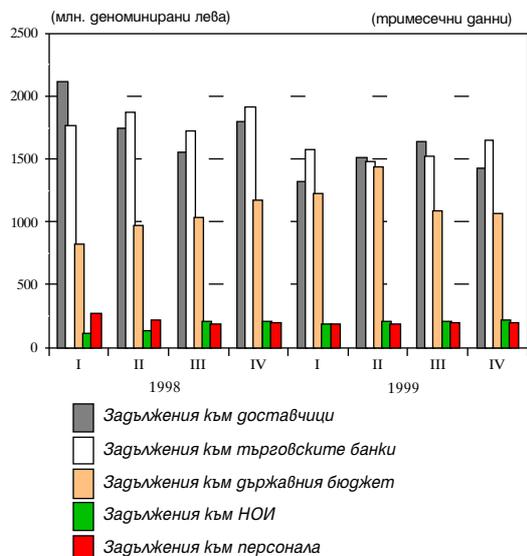

От средата на 1999г. се наблюдава процес на намаляване на задълженията на държавните фирми. Най-голямо значение имат задълженията към търговските банки, които в края на 1999г. съставляват над 28% от общите задължения на фирмите. Положителна тенденция през втората половина на годината е увеличението на дългосрочните заеми с около 20% през четвъртото тримесечие.

До края на третото тримесечие на годината се наблюдава постоянно нарастване на задълженията на фирмите към доставчиците и в края на септември те са почти с 24% повече спрямо края на март 1999г. През следващите три месеца обаче задълженията към доставчиците намаляват с повече от 12% и се връщат под нивото си от средата на 1999г.

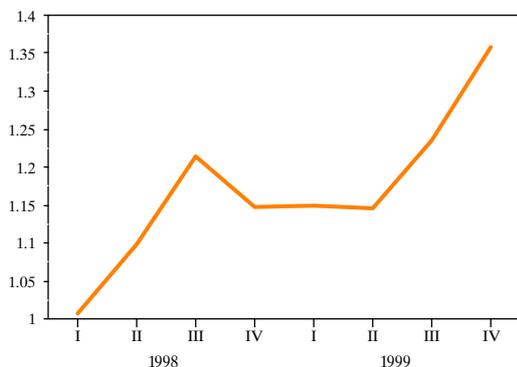
Структура на задълженията на държавните фирми по видове кредитори

(текущи цени, към края на съответното тримесечие)

Източник: НСИ, АИАП

Бърза ликвидност на държавните фирми

* Отношение между краткотрайните активи и краткосрочните задължения на фирмите.

Източник: НСИ, АИАП

В динамиката на задълженията на фирмите към държавния бюджет се наблюдават значителни колебания. През второто тримесечие те са нараснали с около 17% спрямо края на предходното тримесечие, но през третото тримесечие спадат с близо една четвърт. Това се дължи изцяло на преоформянето на част от задълженията на Булгаргаз към държавния бюджет в увеличение на държавното участие в неговия капитал, като задълженията към бюджета на останалите държавни фирми за същия период се увеличават. Едва през последните три месеца на годината задълженията на държавните фирми към държавния бюджет намаляват с над 2%.

Задълженията на държавните фирми към НОИ нарастват постоянно, като през второто тримесечие на годината увеличението им е с над 10%. През втората половина на годината този темп се колебае около 2.5%.

Нетната печалба и загуба на държавните фирми продължават да бъдат силно концентрирани. Десетте фирми с най-големи нетни печалби формират около 75% от цялата нетна печалба на фирмите от сектора. В същото време десетте с най-голяма нетна загуба формират между 65 и 80% от цялата нетна загуба на сектора през различните тримесечия на годината.

Фактор за подобрението на финансовите показатели на държавните предприятия като цяло през третото тримесечие на годината са големите фирми, част от които са големи износители или имат монополно положение в съответния отрасъл.

Таблица 15. Разпределение на фирмите според финансовото им състояние (%)

	Фирми с нетна печалба*	Фирмите с нетна загуба*	Десетте фирми с най-голяма нетна печалба**	Десетте фирми с най-голяма нетна загуба**
I трим. – 1998	47.7	51.3	37.2	10.2
II трим. – 1998	38.3	60.7	19.6	9.0
III трим. – 1998	59.7	39.6	32.9	8.7
IV трим. – 1998	45.1	53.9	22.2	10.3
I трим. – 1999	45.1	51.1	41.3	19.1
II трим. – 1999	52.6	46.5	33.9	17.7
III трим. – 1999	45.9	45.1	21.8	17.7
IV трим. – 1999	34.6	47.6	31.5	18.9

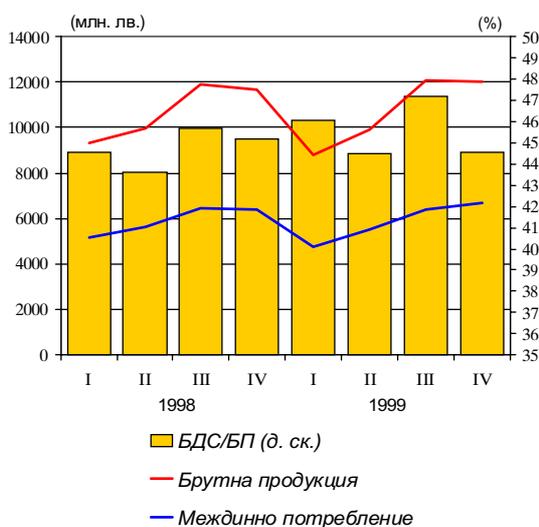
* В процент от общия брой фирми.

** В процент от общите продажби на държавните фирми в извадката.

Източник: НСИ, АИАП.

3.4. Ефективност

Отношение на брутната добавена стойност към брутната продукция, общо за икономиката, средни цени на 1998 г.

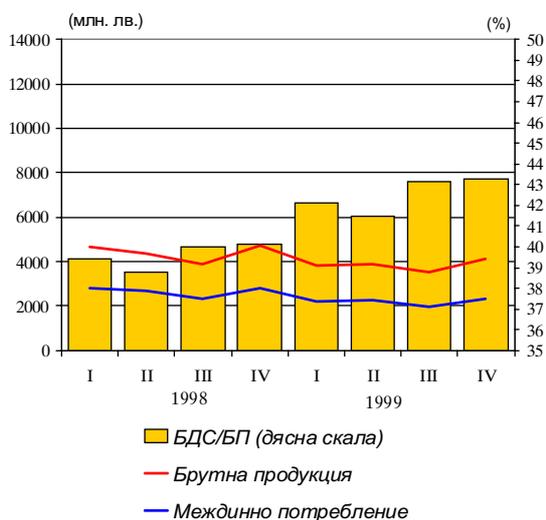
Източник: НСИ, АИАП

През 1999г. продължи тенденцията на увеличаване дела на добавената стойност в брутната продукция, но не така изразено, както през 1998г. Общо за икономиката добавената стойност за 1999г. се е повишила с 1.8% в сравнение с предходната година, независимо че брутната продукция е на нивото от 1998г. с минимален растеж от 0.1%.

Тази положителна тенденция продължава вече трета година, но очевидно нейното действие започва да се изчерпва. Оптимизирането на разходите през изминалите три години стана възможно благодарение на макроикономическата стабилизация, която позволява рационално планиране на запасите от суровини и материали и регулярност на доставките и на реструктурирането в приватизираните предприятия, което започва с намаляване на излишните материални разходи и свърхзапаси. Анализът на държавния сектор също показва, че в него се повишават показателите за ефективност и най-вече за производителност на труда и въпреки това делът на добавената стойност в този сек-

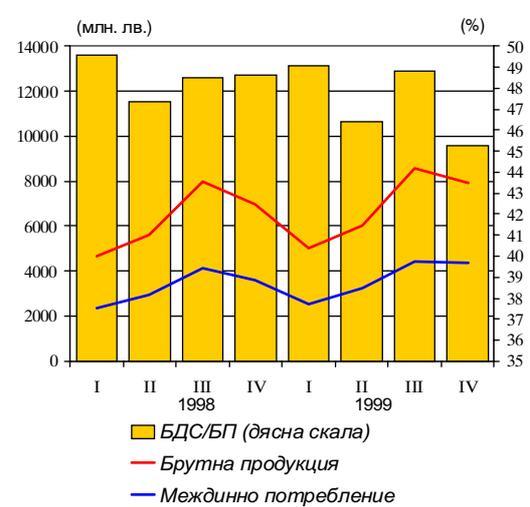
тор остава нисък в сравнение с частния сектор. Трансформирането на дейности от държавния към частния сектор, който е с най-висок дял на добавената стойност в брутната продукция, е важен фактор за повишаване на ефективността в разпределение на ресурсите в икономиката и за подобряване на производителността на труда.

Отношение на брутната добавена стойност към брутната продукция, обществен сектор, средни цени на 1998 г.

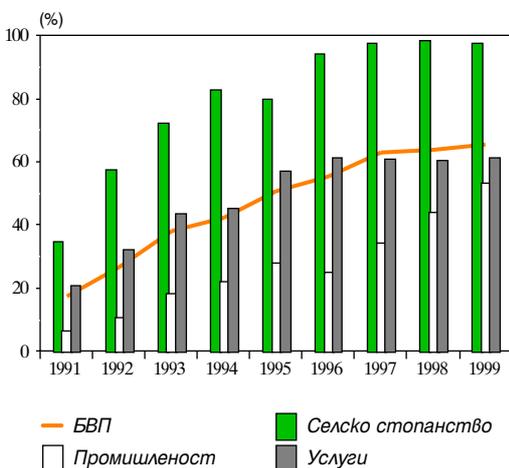
Източник: НСИ, АИАП

Отношение на брутната добавена стойност към брутната продукция, частен сектор, средни цени на 1998 г.

Източник: НСИ, АИАП

Дял на частния сектор

Източник: НСИ

Преструктурирането чрез инвестиции изисква по-продължителен период от време, за да се прояви ефектът му. Инвестиционната дейност започна да се активизира едва от средата на 1998г. (след непрекъснат спад в продължение на близо двадесет години) и ефектът на новите инвестиции все още не се е отразил върху процеса на оптимизиране на разходите. Технологичното и продуктово обновяване на производството предстои и неговото положително влияние ще започне да се проявява през следващите години. □

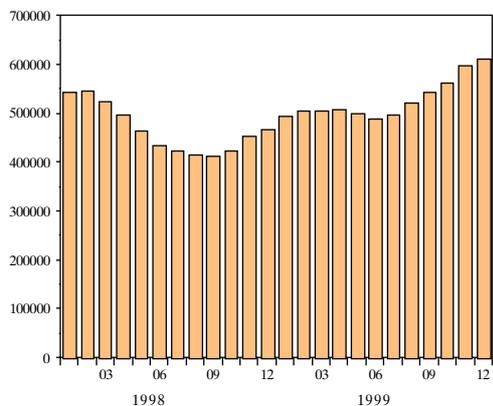
4. ЗАЕТОСТ И ПРОИЗВОДИТЕЛНОСТ НА ТРУДА

Преструктурирането в икономиката създава временен спад на заетостта и съответно временно увеличение на броя на безработните. Според данните от наблюдението върху работната сила броят на безработните е нараснал с около 20 хиляди души през ноември 1999г. спрямо ноември 1998г.

Новорегистрирани безработни, съкратени поради намаляване на икономическата активност или ликвидация на предприятията е бил 268 хил. души през 1999г. и е нараснал с над 100 хил. души (повече от 55%) спрямо предходната година. Една част от притока на безработни може да се обясни с приключването до средата на 1999г. на програмата за ликвидация на предприятията от група „Б“. В рамките на тази програма 11 предприятия с обща заетост от близо 8 хил. души бяха обявени в ликвидация. С около 8 хиляди бяха намалени работните места в дейностите на бюджетна издръжка (държавно управление, образование, здравеопазване и др.) Над 25% от безработните с право на обезщетение, регистрирани през 1999г. (75 хил. души), са съкратени от частния сектор, като вероятно те са били освободени от приватизираните през 1998г. и през 1999г. държавни фирми. Относително висок е потокът на съкратените от държавни фирми. Причината за това е необходимостта от намаление на производствените разходи и подобряване на финансовото състояние на фирмите, както и да се избегне риска от ликвидация и несъстоятелност.

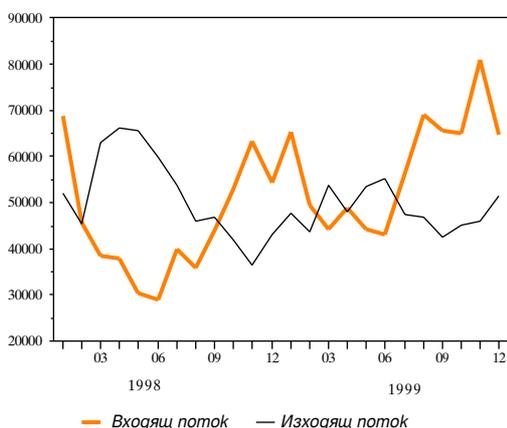
Нововъзникващият частен сектор през 1999г. не е бил в състояние да създаде достатъчен

Брой регистрирани

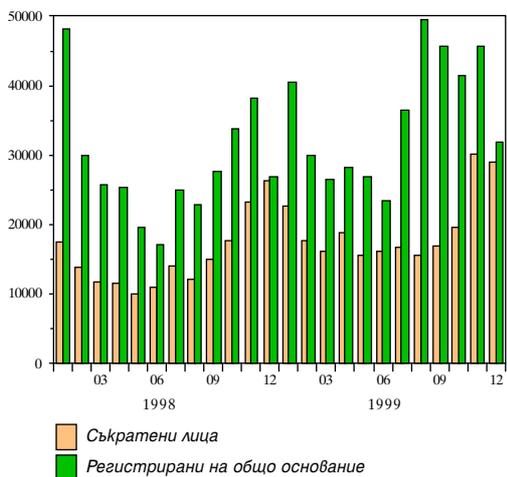
Източник: НСЗ

Динамика на входящия и изходящия поток безработни

Източник: НСЗ

Брой новорегистрирани безработни на общо основание и поради съкращения

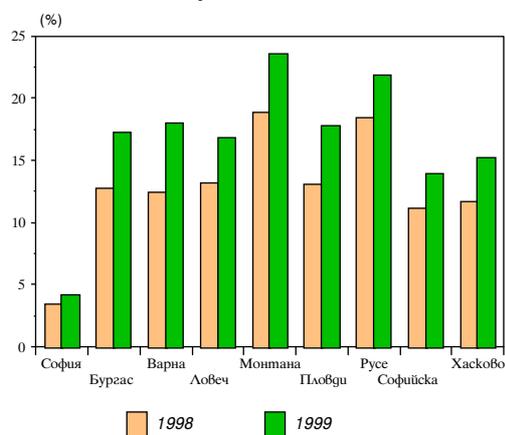
Източник: НСЗ

брой нови работни места, които да компенсират намалението на заетостта в държавните предприятия и приватизираните фирми. Липсата на достатъчно предлагане на работни места обезкуражава част от безработните и те са напуснали контингента на работната сила. Според наблюдението върху работната сила от ноември 1999г. коефициентът на икономическа активност е спаднал на 49.2% и е най-нисък от 1993г. досега. Вероятно една част от напусналите работната сила, преди всичко младите безработни, които имат относително висок дял в групата на преустановилите активно търсене на работа, са преминали в т. нар. „икономика в сянка“.

Данните от изследването на работната сила не противоречат на общата тенденция в увеличение на регистрираните безработни. Равнището на безработица по данните от наблюдението на работната сила (дефиниция на Международната организация на труда) през ноември е 17%, докато според данните за регистрираните безработни това равнище е 15.97%. Различията са в потоците на безработните, които по изследването на работната сила са 20000 души за период от една година (ноември 1999г. спрямо ноември 1998г.), докато по данните за регистрираните безработни увеличението е със 145349 души спрямо края на 1998г. Съответно и общият брой безработни по наблюдението на работната сила през ноември 1999г. е 576.9 хиляди души, докато при регистрираните безработни в края на 1999г. той е 610.6 хиляди души.

Данните за регистрираните безработни потвърждават действието на едни и същи фактори, причинили тяхното увеличение. Продължаващите структурни промени през 1999г.

Регионална структура на безработицата

Източник: НСЗ

се отразиха върху нарастване на съкратените с 27% спрямо предходната година. През цялата 1999г. се наблюдава устойчива тенденция на нарастване дела на освободените от частния сектор, като делът им във входящия поток съкратени се е увеличил от 15.8% през януари на 44.9% през декември.

Принос за нарастване на броя на безработните от средата на 1999г. има входящият поток от безработни без право на обезщетение, който за годината е с 25% по-висок в сравнение с 1998г. Вероятна причина за това е влизането в сила на Закона за здравно осигуряване, като от неговото приемане до края на годината средният месечен брой на новорегистрираните безработни на общо основание нарасна с около 47%.

Наблюдават се значителни различия в регионалното разпределение на безработицата. Коефициентът на вариация между отделните райони показва тенденция на нарастване – от 0.35 в началото на годината на 0.37 в края. Най-високо е равнището на безработица в районите на Търговище и Разград: съответно 29.7 и 26.01% към края на 1999г. Населението в областта е със смесен етнически характер и в момента основната заетост се осигурява от тютюнопроизводството и лозарството. Провежданите програми за временна заетост облекчават до известна степен безработицата в района и това е основният мотив за регистрация на безработните лица в бюрата по труда.

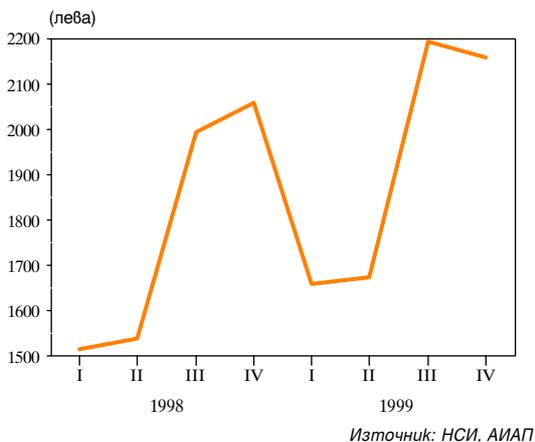
Вторият най-засегнат район е Смолян с равнище на безработица 25.7%. Основна причина е ликвидацията на редица миннодобивни предприятия в района – „Горубсо – Мадан“ ЕАД, „Горубсо – РОФ“ ЕАД – Рудозем, „Горубсо – ГМП“ ЕООД- Мадан, „Горубсо – Златоград“ ЕАД, „Горубсо – Рудозем“ ЕАД, „Горубсо – РМЗ“

ЕООД- Мадан, които бяха включени в списък „Б“ за приватизация или ликвидация. Високата безработица и ниските доходи в района благоприятстваха разкриването на шивашки цехове, където се работи предимно на ишлеме.

Безработицата е значително над средната и в Северозападна България – районите на Монтана (24.1%), Вигин (23.5%) и Враца (23.3%). Значение за нарастване на безработицата в областта имаше обявяването в ликвидация на „Вигахим“ АД – Вигин и военният завод „Пума“ ЕАД – Монтана.

През 1998г. намалението на заетостта обхваща всички отрасли на икономиката – и държавния, и частния сектор. В същото време посоката на движение на средните работни заплати по отрасли е обратна на тенденцията на заетостта. Поведението на фирмите по отношение на заплатите е различно през първата половина на годината, когато постъпленията от продажби не нарастваха и през втората половина на годината, когато темповете на растеж се ускориха. В условията на стагнация фирмите съобразяват общия разход за работна заплата с приходите от продажби. В условията на дефлация, характерна за първата половина на 1999г., реалните заплати се повишаваха, без съществено да се увеличи номиналното им равнище. През втората половина на 1999г. всички отрасли са повишили номиналната си средна работна заплата в сравнение с първата половина на годината. Фирмите са използвали намалението на заетостта, за да повишат средните работни заплати, без значение дали са увеличили или намалили продажбите си. Вероятно причината за това е натискът за запазване и увеличение на реалните работни заплати през втората половина на го-

Брутен вътрешен продукт на един зает в икономиката
(в средни цени за текущата година)

дината, когато равнището на инфлация се повиши.

Намаляването на заетостта и растежът на произведената брутна добавена стойност са индикатори за повишаване на производителността на труда в икономиката, очакван резултат от реструктурирането. Равнището на този показател за 1999г. е с 6.4% по-високо в сравнение с 1998г. Тенденцията на нарастване производителността на труда е положително явление за икономиката, независимо че може да има отрицателен временен ефект върху заетостта. Ако тази тенденция остане занапред (а има всички условия за това), тя ще доведе до подобряване конкурентността на българските производители и до постигане устойчив растеж на икономиката. От друга страна, повишаващата се ефективност и производителност на труда са основен/единствен фактор за нарастването на реалните доходи. □

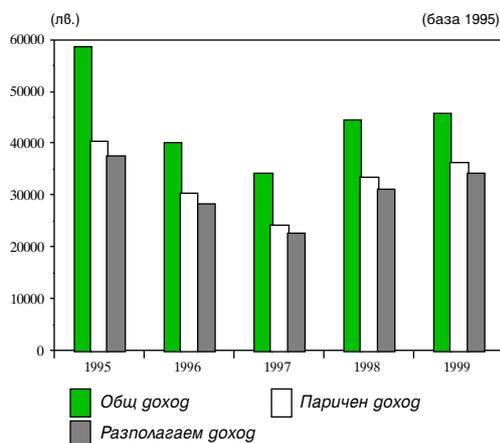
5. ДОХОДИ И ЖИЗНЕН СТАНДАРТ

През април 1999г. НСИ проведе социологическо изследване на тема „Жизнено равнище – икономически и социални показатели“. В него се обобщават оценките на анкетиранията лица за стандарта им на живот и за развитието на основните елементи на жизнената среда – образование, пазар на труда, здравеопазване. Според резултатите от изследването 43.4% от домакинствата считат, че живеят бедно, а 12.9 % оценяват начина си на живот като мизерен. За 62.4% от анкетиранията през последните две-три години не са настъпили промени в стандарта на живот, докато 35.6% отчитат, че стандартът им на живот се е влошил.

Независимо че тази анкета дава израз на субективната преценка на анкетиранията по отношение на стандарта на живот, тя се обуславя и от обективното развитие на доходите в страната. От една страна, доходите средно за страната нарастват в реално изражение, но, от друга страна, броят на заетите намалява както поради увеличение на безработните, особено от средата на 1999г., така и поради обективния процес на застаряване на населението. Последните два фактора имат пряко отношение към разпределението на доходите.

Данните на статистиката по отношение на доходите и отделните им компоненти посочват, че през последните две години има съществен реален растеж на тези показатели. Паричните доходи на домакинствата в реално изражение през 1999г. са нараснали с 8.9% на годишна база спрямо 1998г.

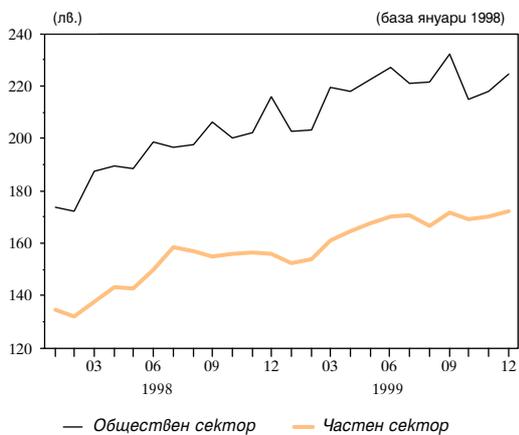
Общ, паричен и располагаем доход на домакинствата*

* Располагаемият доход е получен от паричния като е намален с платените лични осигуровки и данъци.

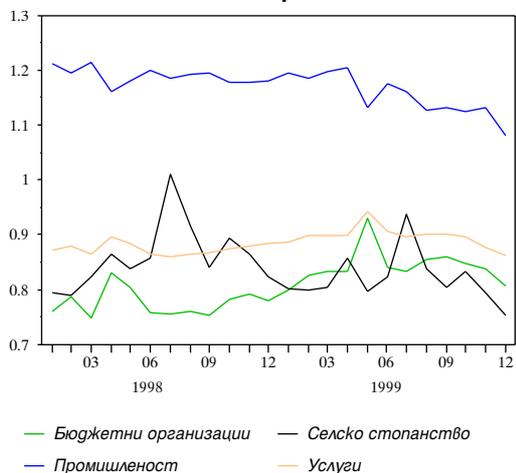
Източник: НСИ, АИАП

Реална заплата в обществения и частния сектор

Източник: НСИ

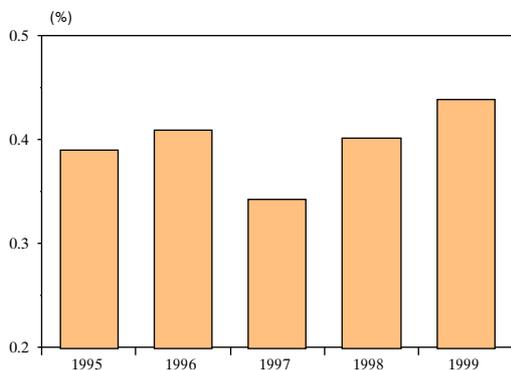
Относителна работна заплата по сектори*

* Средната работна заплата = 1

Източник: НСИ

Коефициент на заместване*

* Отношение между средния разход за един пенсионер и средната работна заплата, намалена с личните осигуровки и данък върху дохода.

Източник: НСИ, АИАП

Доходите от заплати и пенсии са основните източници на средства в домакинствата и формират над 70% от паричните им доходи. Средната работна заплата в реално изражение се увеличи с 9%. Средната реална работна заплата в частния сектор нарасна с 21% през 1999г. спрямо 1998г., докато средната заплата в обществения сектор се повиши реално с 4%. За предприятията от обществения сектор беше в сила Наредбата за регулиране нарастването на работната заплата в зависимост от увеличението на производителността на труда.

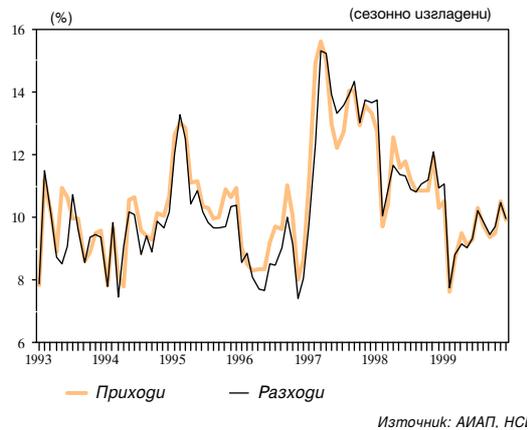
През 1999г. пенсиите бяха увеличени два пъти – от началото на годината с 5%, и от средата на годината поради осъвременяването им при нова база от 88.20 лв.¹². Социалната пенсия също претърпя корекции през януари – 34.65 лв. и през юли – 37.00 лв. Средният разход за пенсионер през 1999г. се увеличи с 6.0% спрямо 1998г.

Важен показател за повишаване на средния стандарт на живот е намалението на дела на натуралните доходи, което е резултат от ниската инфлация и повишаването на паричните доходи. През 1999г. относителният дял на приходите и разходите от натуралното стопанство спадна до равнището на 1993г. В сравнение с 1998г. те са се понижали с 10% в реално изражение и делът им в общия доход на домакинствата е спаднал от 12.1% през 1998г. до 10.4% през 1999г.

Оценката за жизнения стандарт има отношение не толкова към средния размер на дохода или динамиката му, а към относителни величини – разпределението на тези показатели по различните групи и слоеве на насе-

¹² От юли 1998 г. до юли 1999 г. беше 78.50 лв.

Относителен дял на натуралните приходи и разходи от общите приходи и разходи

лението. Изследването на домакинските бюджети, което НСИ прави ежесечно, дава възможност да се групират домакинствата в децилни групи в зависимост от равнището на доходите. При темп на реално увеличение от 8.9% на средния доход на домакинство, доходите в първи и втори децил нарастват най-малко. Отношението на средния доход за домакинствата в първия децил към средния доход за цялата извадка е съответно 28% през 1998г. и 26% през 1999г. Коефициентът на Джини показва увеличение на поляризацията между доходите в домакинствата, като от 0.307 за 1998г. се повишава на 0.315 през 1999г.

Таблица 16. Отношение на средния доход в съответния децил към средното за извадката

Децилни групи	1-ви	2-ри	3-ти	4-ти	5-ти	6-ти	7-ми	8-ми	9-ти	10-ти	Средно на лице	Джини коеф.
(%)												
Реално изменение												
на дохода	-0.21	6.81	7.69	7.12	7.77	8.71	9.01	9.77	10.66	10.20	8.90	
Април, 98	29.1	49.8	60.6	69.3	80.5	92.8	103.8	123.9	152.3	238.5	100.0	0.303
Април, 99	25.1	48.2	60.8	70.2	80.9	92.2	103.8	121.4	154.2	244.2	100.0	0.312
1998	28.3	49.2	61.0	71.2	80.8	90.8	103.2	119.9	146.4	248.8	100.0	0.307
1999	25.9	48.2	60.3	70.1	80.0	90.6	103.3	120.9	148.8	251.8	100.0	0.315

Източник: НСИ, АИАП

Разпределението на доходите се определя до голяма степен от социалния статус на населението, най-вече от тежестта на неработещите. По данните от домакинските бюджети равнището на безработица в първи децил е над три пъти по-високо от общото равнище на безработица. През последните години се наблюдава тенденция на задълбочаване на проблема с дълготрайната безработица, като броят на дълготрайно безработните се увеличи с 1.6% средно за 1999г. в сравнение с 1998г. Техният дял представлява 31.7% от общо регистрираните безработни,

а средният период на търсене на работа е 11.3 месеца и е нараснал с близо 2 месеца спрямо 1998г.

Подпомагането със средства на бедните семейства и лица несъмнено има директен социален ефект и е една от най-разпространените мерки за облекчаване на бедността. В България тази цел се постига чрез системите за социално подпомагане и енергийните помощи. Но тези стъпки имат временен характер и зависят от възможността на държавата и готовността на обществото да заделят необходимите за целта средства. Дългосрочната политика за намаляване на бедността, а не само за облекчаването ѝ, включва като основни приоритети развитие на образованието, здравеопазването, пазара на труда и естествено икономически растеж.

Според данните от изследването на НСИ „Жизнено равнище – икономически и социални показатели“ 41% от анкетираните считат условията в страната по отношение на образованието за добри или задоволителни, като одобрението е значително по-високо при младите, а 36% оценяват условията като лоши. Обективните показатели също посочват, че през последните години няма влошаване на условията за образование в България. Най-важната промяна, която се осъществява, е свързана с развитието на образователните услуги, предлагани от частния сектор и повишението на разходите на домакинствата за образование.

Таблица 17. Дял на разходите за образование в располагаемия доход на домакинствата

(%)

	Средно на лице
1997	0.32%
1998	0.50%
1999	0.74%

Разходите за образование на консолидирания държавен бюджет, включващи заплати и възнаграждения на персонала, стипендии, издръжка на учебните заведения и др. съставляват 4.15% от БВП. През 1999г. те са нараснали реално с 12.2% в сравнение с предходната година, като дялът им в БВП се е увеличил с 0.3 процентни пункта.

По данни на НСИ достъпът и обхващането от образователната система е много добър за началната и прогимназиалната степен на образование. Обикновено при повишаване на равнището на безработица се наблюдава увеличение на броя на учащите се след средно образование. Подобна тенденция се наблюдава и у нас.

Таблица 18. Нетен коефициент на записване на учащите по степени на международната стандартна класификация на образованието (ISCED-97)

	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99
Начално образование	92.8	94.9	95.5	96.0	96.8
Прогимназиално образование	79.0	78.0	78.4	79.1	80.2
Средно образование	61.4	61.5	61.5	61.3	62.1
Професионално обучение след средно образование	-	-	-	0.5	0.7
Колежи	3.3	3.1	3.0	3.0	2.7
Университети и институти	18.8	20.6	21.4	21.6	22.6
Нетен коефициент на записване на учащите се /7-23/	-	-	60.2	60.2	60.9

Забележка: Нетния коефициент на записване представлява отношение между броят на децата от дадена възраст, които ходят на училище, към общия брой на деца от същата възраст.

Източник: НСИ

Друг важен показател за участието на населението в образователната система е процентът на отпадане на учениците от училище. Според резултатите от социологическо изследване на програма PHARE „Учениците, които отпадат от училище – проблеми и при-

чини¹³ 4% от анкетираниите ученици отпадат, като около 2% от посочват бедността в семейството като причина.

Изследванията на работната сила, провеждани от Националния статистически институт показват, че значителна част от дълготрайно безработните са с ниска степен на образование или без образование. По тази причина те са затруднени при реализирането си и трудно намират подходяща работа. Следователно проблемът на образователната система в България има две страни: от една страна, много важно е на децата и младежите да се предоставя образование, което да улеснява професионалната им реализация, а от друга страна, необходимо е да се създават условия за постоянна следдипломна квалификация и възможност за преквалификация. Националната служба по заетостта има програми за обучение на безработни, с които частично решава тези проблеми.

Резултите от анкетата на НСИ „Жизнено равнище – икономически и социални показатели“ са негативни по отношение оценката на домакинствата за състоянието на здравеопазването. Те се приемат за лоши от 48.8% от анкетираниите, а от 40.4% за задоволителни. Само 5.3% от анкетираниите са дали оценка „добър“ на условията по отношение на здравеопазването.

Косвена обективна оценка за качеството на здравната система дават коефициентите за смъртност при хората на възраст до 60 години. Данните показват слабо подобряване при сравняването между 1998г. и 1999г. За

¹³ Проектът е със съдействието на Българска обсерватория за професионално образование и обучение и пазара на труда и Център за социални стратегии и инициативи „Скала“.

мъжете и жените коефициентите за възрастта от 1 до 60 години са съответно: през 1998 – 0.35 и 0.13; през 1999г. – 0,34 и 0,12.

През изминалите две години разходите на домакинствата за здравеопазване бързо се увеличават. Разходите за лекарства продължават да са основно перо, но расте дялът и на разходите за здравни услуги. Вероятно това е причина за недоволство. Разходите на консолидирания държавен бюджет за здравеопазване през деветте месеца на 1999г. спрямо същия период на 1998г. са се увеличили с 8% в реално изражение.

Таблица 19. Дял на разходите за здравеопазване в располагаемия доход

	в т.ч. за лекарства	
1997	2.49%	2.00%
1998	2.79%	2.13%
1999	3.31%	2.40%

Източник: НСИ, АИАП

Бъдещото развитие на общите условия на жизнената среда зависи от рационалното разпределение на разходите между домакинствата и бюджета. Недоволството, което поражда натоварването на домакинствата с разходи, които преди е финансирала държавата, е неизбежен елемент от промяната във взаимоотношенията в процеса на преход към пазарна икономика. Крайният ефект ще бъде положителен, защото ще се повиши прекият обществен контрол върху функционирането на двете големи системи – образование и здравеопазване. По-високите темпове на икономически растеж, за които вече съществува потенциал, ще намалят в близко бъдеще тежестта на реформите в социалната сфера. □

6. БАНКОВАТА СИСТЕМА

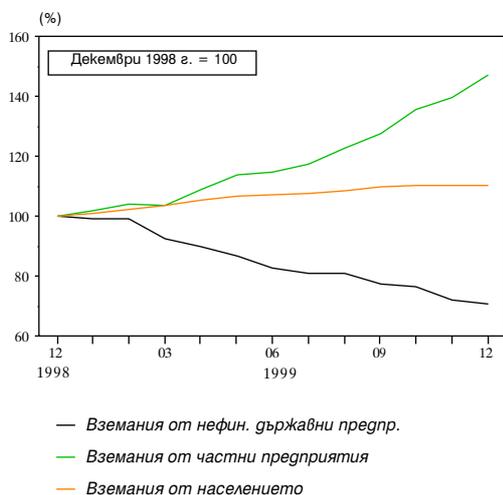
Търговските банки изпълняват ролята на главни финансови посредници, като осъществяват връзката между крайните кредитори (обикновено домакинствата) и крайните кредитополучатели (обикновено фирмите).

През 1999г. домакинствата бяха основните вложители в банковата система. През предходната година нетният поток на кредити и депозити между домакинствата и банките имаше обратна посока., т.е. сумата на отпуснатите кредити за населението беше по-голяма от увеличението на неговите депозити. Това беше аномалия, дължаща се на възстановеното търсене на кредити от домакинствата след въвеждането на валутен съвет и понижението на лихвените проценти. През 1999г. темпът на увеличение на вземанията на банките от населението беше значително по-нисък.

Нетният поток на кредити и депозити между банките и правителствения сектор не промени посоката си в сравнение с предходната година. Намалението на вземанията на банките от сектора беше основната причина за нетния поток на парични средства от бюджета към банките. Вземанията на банките от държавните предприятия продължиха да намаляват. Вероятно известна част от този спад се дължи на приватизацията на големи предприятия като „Нефтохим“ и „Кремиковци“.

Най-големият по стойност изходящ нетен паричен поток от търговските банки през 1999г. беше към частните предприятия. Това е положителна промяна в сравнение с предходната година, когато банките предпочи-

Базисен индекс на кредитите за неправителствения сектор в номинално изражение

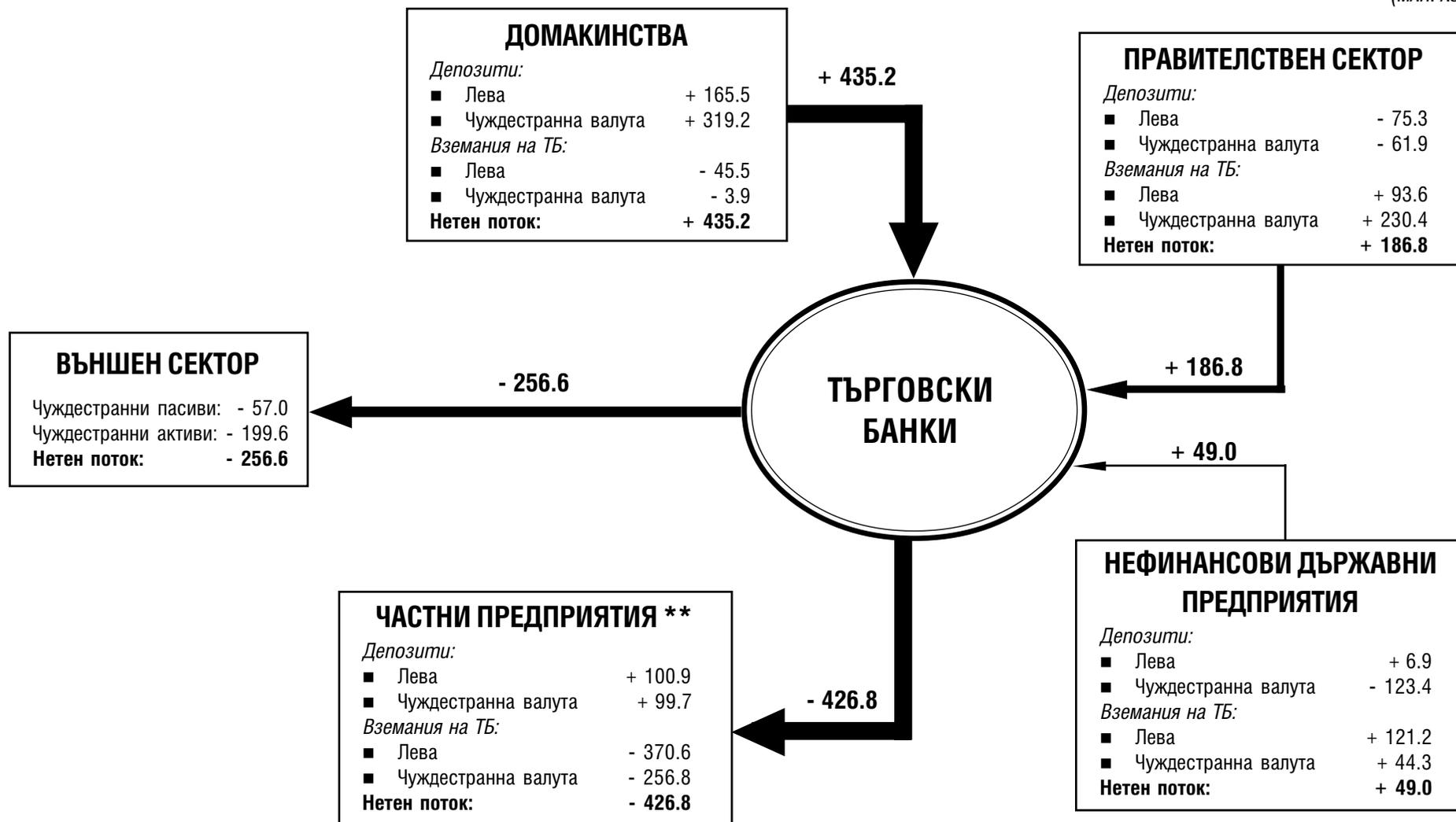
* Без банките в ликвидация

източник: БНБ, АИАП

**НЕТНИ ПОТОЦИ НА КРЕДИТИ И ДЕПОЗИТИ МЕЖДУ ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИТЕ СЕКТОРИ
ЗА ПЕРИОДА 31.12.1998 г. – 31.12.1999 г.***

(БЕЗ БАНКИТЕ В ЛИКВИДАЦИЯ)

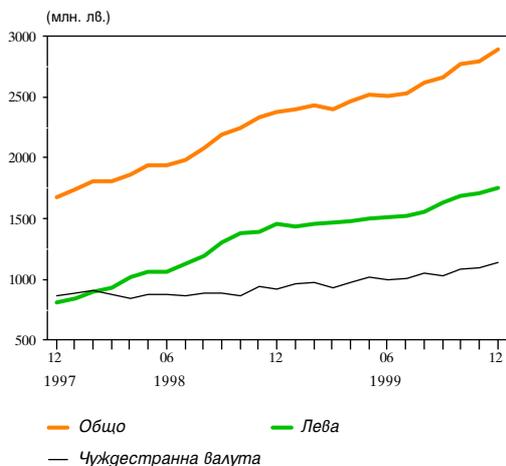
(млн. лв.)

* Използвани са данни от паричния отчет на БНБ (аналитична отчетност на търговските банки). На схемата са посочени само кредитните потоци. Не са включени останалите парични вземания и задължения между институционалните сектори – данъци субсидии, работни заплати и др. Знакът (+) означава поток от институционалните сектори към банките, знакът (-) противоположен поток.

** Включват и небанковите фин. институции.

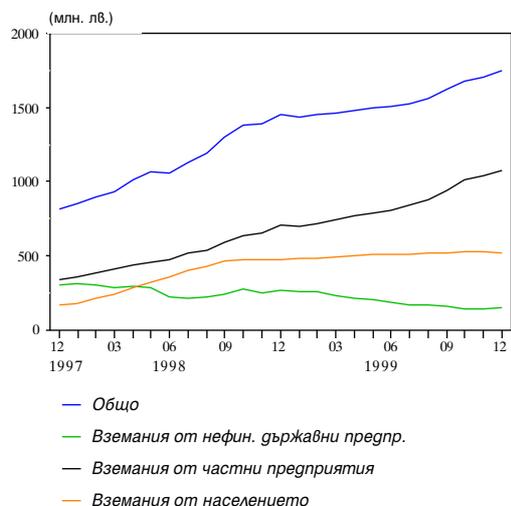
Вземания от неправителствения сектор в лева и чуждестранна валута*

* Без банките в ликвидация

Източник: БНБ, АИАП

Вземания от неправителствения сектор в лева по групи кредитополучатели

* Без банките в ликвидация

Източник: БНБ, АИАП

таха да насочват по-голямата част от ресурсите си към вложения извън националната икономика.

След кризата през 1996г. банките станаха много предпазливи в избора на своите кредитополучатели, а системата на паричен съвет въвежда изключително тежки условия за рефинансиране на банките в случай на ликвидна недостатъчност. През 1999г. балансовото число на търговските банки се повиши с 10.7% и е по-високо от отчетеното през 1998г. (3.2%), като прирастът се осъществи главно през втората половина на годината. В края на декември 1999г. общият рисков компонент на активите на банките нарасна с около 79 млн. лв. в сравнение с края на предходната година. Увеличението на капиталовата база с около 145 млн. лв. за същия период доведе до повишаване на капиталовата адекватност с 4 пункта или до 41.31% в края на декември при минимално изискуемо равнище от 12%. Най-висока стойност на показателя капиталова адекватност се наблюдава при банките от първа и четвърта група (съответно 50 и 52.8%).

Общо за банковата система дялът на редовните експозиции към финансови и нефинансови институции е 88.3%, кредитите, класифицирани като съмнителни или като загуба представляват 6.8% от всички рискови експозиции. Най-добре е състоянието на кредитния портфейл на банките от първа група. Към края на декември 1999г. 95.1% от кредитите, отпуснати от тези банки са редовни. Дялът на кредитите, класифицирани като загуба е най-голям при банките от втора група (17.2%).

Таблица 20. СЪСТОЯНИЕ НА КРЕДИТНИЯ ПОРТФЕЙЛ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ

Кредити	XII,1998	XII,1999
Редовни(%)	87.4	88.28
Под наблюдение(%)	3.5	3.83
Нередовни(%)	2.2	1.14
Съмнителни(%)	0.6	1.22
Загуба(%)	6.3	5.53

Източник: БНБ

Таблица 21. Показатели за ликвидност на търговските банки

	XII,1998	XII,1999
първична ликвидност (%)	17.1	15.00
вторична ликвидност (%)	57.4	35.15

Източник: БНБ

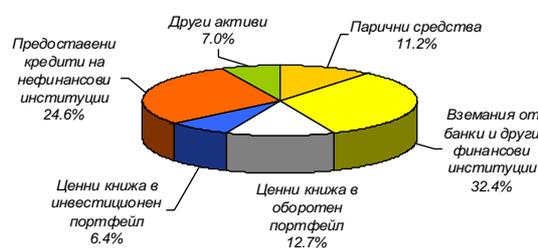
Структура на активите на банковата система без банките в ликвидация

31.12.1998 г.

Източник: БНБ

31.12.1999 г.

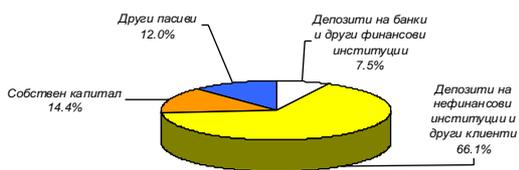
Източник: БНБ

Ликвидността на търговските банки през 1999г. е висока. Нивата на първична и вторична ликвидност в края на декември са съответно 15 и 35.1%. В сравнение с края на предходната година се наблюдава значителен спад в стойността на показателя за вторичната ликвидност на банковата система. Това се свързва най-вече с променената от БНБ методика за отчитане на коефициента на вторичната ликвидност и с включването на данните на Банка ДСК при изчисляването му.

В структурата на активите в обобщения баланс на търговските банки през 1999г. се увеличава дялът на предоставените кредити на нефинансови институции за сметка на намаляване на дела на ценните книжа. В края на 1999г. дялът на активите на търговските банки, деноминирани в чуждестранна валута е по-висок в сравнение с края на предходната година (съответно 56.3 и 54.6%). Това се дължи до голяма степен на поскъпването на щатския долар спрямо еврото, респективно спрямо лева.

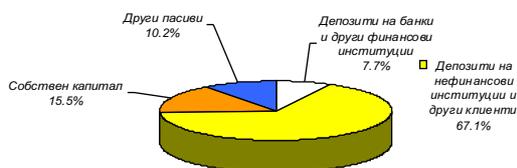
Структура на пасивите на банковата система без банките в ликвидация

31.12.1998 г.

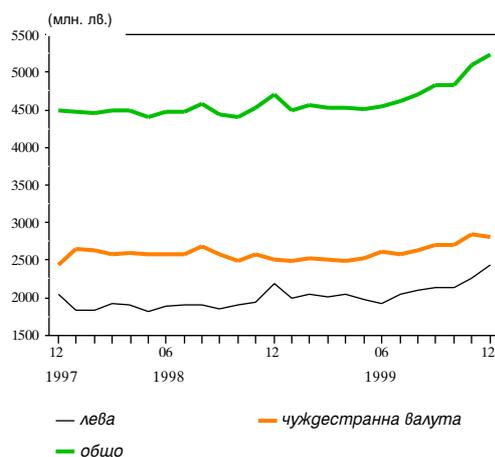
Източник: БНБ

31.12.1999 г.

Източник: БНБ

Депозити в лева и в чуждестранна валута*

* Без депозитите в банките в ликвидация

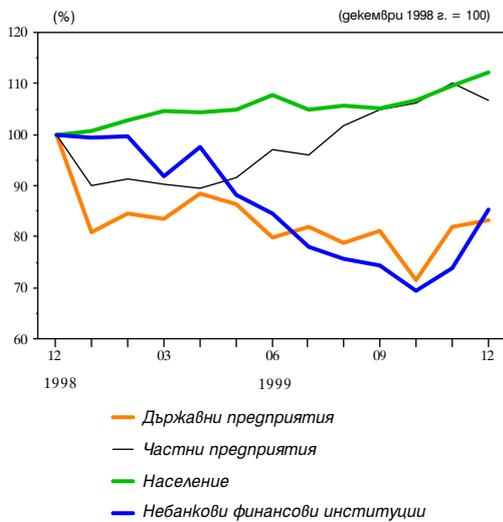
Източник: БНБ, АИАП

В структурата на пасивите през 1999г. продължи да се увеличава дялът на депозитите на нефинансовите институции и други клиенти (с 0.5 процентни пункта). Нарастването на тези депозити спрямо края на декември 1998г. е с 11.5% (564.0 млн. лв.). Капиталът и резервите на търговските банки се увеличиха с 19.3% (206.5 млн. лв.).

Печалбата на търговските банки след данъчно облагане в края на 1999г. е 194.6 млн. лв., като 72.7% от нея са формирани в Булбанк, ОББ и Банка ДСК. В края на декември нетният лихвен доход на банковата система е 359.1 млн. лв. и представлява 47.8% от оперативната печалба (51.6% за 1998г.). Той покрива 81% от разходите за издръжка на банките (90.3% за 1998г.). Само при банките от първа група нетният лихвен доход надвишава разходите за издръжка. Дялът на нетните доходи от комисиони и такси в оперативната печалба също се повишава спрямо края на 1998г. (съответно с 17.9 и 15.2%). За разлика от 1998г., когато значителен принос в оперативната печалба имаха приходите от реинтегрирани провизии, в края на 1999г. начислените провизии бяха повече от реинтегрираните. През 1999г. нетните приходи от преценка на вземания и задължения в чуждестранна валута и от промени в пазарните стойности на портфейлите от ценни книжа имат положителна стойност (180.1 млн. лв.) за разлика от предходната година. Това се дължи на поскъпването на щатския долар спрямо лева и повишаването на цените на българските брейди-книжа на международните пазари.

Спрямо края на юни 1999г. се наблюдава влошаване на съотношенията нетен лихвен доход/оперативни разходи и оперативни разходи/активи, отчетени на годишна база. Възв-

Динамика на депозитите в реално изражение* по групи държатели**

* Дефлирани с индекса на потребителските цени

** Без банките в ликвидация

Източник: БНБ, АИАП

ръщаемостта на активите, измерена на базата на финансовия резултат след платени данъци в края на годината е по-ниска, отколкото отчетената в края на шестмесечието (съответно 2.5 и 3.5% на годишна база). Тези негативни изменения се дължат на факта, че през второто полугодие разходите по икономически елементи нарастват с по-висок темп, отколкото през първото.

Анализът на финансовото състояние на банките показва, че разходите в банковата система остават високи и лихвеният спред не е достатъчен за тяхното финансиране. Разликата между лихвените проценти по безсрочните депозити в лева и краткосрочните левови кредити (до 1 година) средно за 1999г. е около 12.6 процентни пункта, а тази между лихвените проценти по срочните депозити в лева и дългосрочните левови кредити – около 11.8 процентни пункта. Но тази разлика не отразява реалното състояние на лихвения спред в банковата система, тъй като кредитите в лева за нефинансови институции представляват около 58% от всички левови депозити в края на 1999г. За разликата между лихвените проценти по депозитите и кредитите в чуждестранна валута важи същата констатация. Отношението кредити в чуждестранна валута за нефинансови институции и други клиенти към валутни депозити е около 25% в края на 1999г. При сравнително ниския дял на кредитите за нефинансовите институции в общия обем на активите на търговските банки (около 30 % в края на 1999г.) значително тегло при определянето лихвения спред между активите и пасивите на банковата система има доходността на банковите активи с по-ниска степен на риск (ценни книжа в лева и валута, депозити в чуждестранни банки). По информация от БНБ, към средата на 1999г. лихвеният спред меж-

ду активите и пасивите на търговските банки е 6.1%.

По оценка на АИАП цената на ресурса на търговските банки при отчитане на разходите за лихви, на разходите по икономически елементи и на пропуснатите ползи от държането на минимални задължителни резерви е над 8% на годишна база. С най-голяма тежест при определяне цената на ресурса са разходите за издръжка на банките, а поради това се поддържат и високите лихвени равнища по кредитните операции. Предвиденото от БНБ понижаване на процента на минималните задължителни резерви от 1 юли 2000г. (до 8% от депозитната база) едва ли ще доведе до съществено намаление на лихвените проценти по кредитите при липса на промяна в останалите разходи, определящи цената на ресурса на банките.

Мотивация за снижаване на разходите и на спреда по лихвите може да даде само засилваща се конкуренция на банковия пазар. В края на 1999г. около 52% от активите на банковата система са концентрирани в трите най-големи банки (Булбанк, ОББ и Банка ДСК), включени в първа група от новата класификация на банките на БНБ¹⁴. Показателите, които обикновено се използват за измерване на конкуренцията в рамките на даден отрасъл от иконо-

¹⁴ Съгласно новата класификация на БНБ търговските банки са разпределени според размера на активите си в четири класификационни групи. Клоновете на чуждестранни банки формират пета група. Разпределението на банките по групи е:

- I група (банки с балансово число над 500 млн. лв.) - Булбанк, Банка „ДСК“, Обединена българска банка;
- II група (банки с балансово число от 300 до 500 млн. лв.) - Експресбанк, Хебросбанк, Българска пощенска банка, Биохим;
- III група (банки с балансово число от 100 до 300 млн. лв.) - Централна кооперативна банка, Първа инвестиционна банка, Общинска банка, Райффайзенбанк (България), БНП-Дрезднербанк (България);
- IV група (банки с балансово число от до 100 млн. лв.) - БРИбанк, Първа източна международна банка, Нефтинвестбанк, Юнионбанк, Международна банка за търговия и развитие, Тексимбанк Евробанк, Токуда Кредит Експрес Банк, „България-инвест“, Балканска универсална банка, Корпоративна търговска банка, Интернешънал комършал банк (България), Росексимбанк, Българо-американска кредитна банка, Демирбанк (България);
- V група (клонове на чужди банки) - Йонийска и Народна банка на Гърция - клон София, Хиоферайнсбанк България - клон София, Хиосбанк С.А. - клон София, Национална банка на Гърция С.А. - клон София, Сосиете Женерал - клон София, Те-Дже Зираат Банкась - клон София, ИНГ Банк Н.В. - клон София.

миката, се отнасят до изчисляване степента на концентрация в този отрасъл. Едни от най-често използваните показатели за определяне степента на концентрация в банковия сектор са коефициентът на концентрация и индексът на Херфиндал¹⁵. Тези показатели са изчислени за българската банкова система по отношение на три измерителя за размера на дадена банка: общия обем на активите (балансовото число на банката), вземания от нефинансови институции и депозити на нефинансови институции.

Таблица 22. Показатели за концентрацията в банковия сектор

Банкови активи	1991	1993	1995	1997	1999
Индекс на Херфиндал	0.38	0.30	0.14	0.27	0.12
Коефициент на концентрация (%)	80.9	73.4	60.0	72.3	57.8

Източник: J. Miller, S. Petranov – „Banking in the Bulgarian Economy“, БНБ, 1996г., БНБ, АИАП

Изменението на индекса на Херфиндал по отношение на активите показва, че за периода от започването на пазарни реформи до кризата на финансовата система през 1996 – 1997г. степента на концентрация в банковия сектор непрекъснато намалява, т.е. съществува тенденция към по-равномерно разпределение на активите между банките. Поради закриването на 14 банки по времето на банковата криза (5 от които са сред първите десет по размер на активите), степента на

¹⁵ Индексът на Херфиндал се получава по формулата

$$H = \sum S_i^2$$
, където S_i е дялът на дадена банка от общия обем на активите (кредитите за нефинансови институции, депозитите на нефинансови институции). Максималната стойност на индекса е 1 в случай на монопол. Коефициентът на концентрация представлява дялът в проценти на четирите най-големи банки от общия обем на активите (кредитите за нефинансови институции, депозитите на нефинансови институции).

концентрация в сектора се увеличава. След въвеждането на паричен съвет през 1997г. конкуренцията в банковата система започва отново да нараства поради приватизацията на държавни банки и навлизането на нови чуждестранни банки на българския пазар.

Таблица 23. Показатели за концентрацията в банковия сектор

Предоставени кредити на нефинансови институции и други клиенти	1991	1993	1995	1997	1999
Индекс на Херфиндал	0.18	0.24	0.14	0.14	0.09
Коефициент на концентрация (%)	69.2	66.0	57.8	62.4	43.9

Източник: J. Miller, S. Petranov – „Banking in the Bulgarian Economy“, БНБ, 1996г., БНБ, АИАП

През последните две години се наблюдава по-равномерно разпределение на вземанията на банките от нефинансови институции. Това вероятно е свързано с предпазливото отношение на банките при отпускането на кредити. За някои от големите банки, например Булбанк и ОББ, е характерно вземанията от нефинансови институции да имат сравнително малък дял от активите им. При относително малките банки, каквито са повечето клонове и филиали на чуждестранни банки, теглото на кредитите за частни и държавни предприятия в активите е високо. Спадането на индекса на Херфиндал по отношение на кредитите за нефинансовите институции може да означава увеличена конкуренция между банките за привличането първокласни кредитополучатели.

Таблица 24. Показатели за концентрацията в банковия сектор

Депозити от нефинансови институции и други клиенти	1991	1993	1995	1997	1999
Индекс на Херфиндал	0.15	0.15	0.13	0.15	0.12
Коефициент на концентрация (%)	66.2	57.3	54.3	65.8	61

Източник: J. Miller, S. Petranov – „Banking in the Bulgarian Economy“, БНБ, 1996г., БНБ, АИАП

Изменението на индекса на Херфиндал по отношение на привлечените ресурси от нефинансовите институции след въвеждането на валутен съвет показва също увеличаване на конкуренцията между банките. Най-много депозити от домакинствата и фирмите привличат големите банки с развита клонова мрежа. Конкуренцията за привличане на повече вложители е именно между тези банки (Булбанк, Банка ДСК, ОББ, Биохим, Пощенска банка). Това обуславя запазването на висок коефициент на концентрация по отношение на депозитите на нефинансови институции.

Индексът на Херфиндал, изчислен по трите показателя, посочва тенденция към повишение на степента на конкуренция между банките, без тази степен да достига критични за функционирането им равнища.

Друг показател за развитието на банковата система е съотношението квази-пари към брутен вътрешен продукт, който измерва „дълбочината“ на банковия сектор. Съотношението квази-пари/БВП за България се запазва високо до 1997г. Намалението на съотношението за България през 1997г. се дължи на масовото теглене на депозити от банките и на „стопяването“ на левовите депозити в резултат на високата инфлация. Прави впечатление, че разглежданото съотношение продължава да намалява и през 1998г., което се обяснява с растежа на БВП и с пос-

къпването на лева по стойности в края на периода – с 5.7% (последното води до по-малко нарастване на валутните депозити в левово изражение).

Таблица 25. Квази-пари / БВП

(%)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Аржентина	7.03	6.34	8.67	12.83	14.41	13.70	15.69	19.13	21.52
България	-	53.59	55.76	60.76	63.55	52.64	57.64	20.23	16.23
Естония	-	87.12	8.54	3.94	5.40	5.26	6.43	9.77	-
Литва	-	-	-	8.00	11.13	8.84	5.74	5.64	6.45

* Маркираната цифра съответства на годината, в която се въвежда валутен борг в съответната страна.

Източник: IMF „International Financial Statistics OCTOBER 1999,
собствени изчисления.

За разлика от останалите три страни с валутен борг в България лихвените проценти спаднаха много по-рязко през 1997г. Ниските им равнища оттогава демотивират вложителите да държат свободните си парични средства в банките. От друга страна, цената на кредита е по-висока в сравнение с другите страни с валутен борг. В резултат на това спредът между лихвите по кредитите и по депозитите в България е най-голям. Това е обяснимо, като се има пред вид, че делът на кредита в общите активи на банките е най-нисък в България (30%) в сравнение с 57% за Естония и 60% за Литва.

Макроикономическата стабилност е условие за подобряване на финансовото посредничество, тъй като чрез нея се гради доверието към банковата система, а бизнесът развива дългосрочни стратегии за развитие, които успешно могат да се финансират от банковата система. □

7. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Трудно е да се даде обща оценка за посоката на икономическо развитие на България през 1999г. Най-важната характеристика на икономиката сега е динамиката в градивните ѝ структури:

- Структурата на собствеността
- Структурата на управление
- Продуктовата структура
- Технологичната структура
- Отрасловата структура

Факторите за това са приватизацията, ликвидацията на губещи фирми, реформите в системите на здравно и социално осигуряване, на управление на бюджетните ресурси. Следствието е постепенното повишаване на ефективността на икономиката, на производителността на труда и рационалността в разпределението на ресурсите. Предизвикателство през 2000г. ще бъде задълбочаването на реформите чрез старта на реструктурирането на държавните монополи и подготовката за приватизация на техни обособени части. Решителността в провеждането на тази част от структурната реформа е важна, независимо от силата на интересите против, защото единствено повишаването на конкурентността на вътрешния пазар ще осигури стимули и условия за бърз икономически растеж и повишаване на конкурентноспособността.

Друго следствие на реформите, което се прояви през 1999г., е прехвърлянето на разходи, финансирани доскоро от бюджета, върху индивида и семейството в резултат на реформата в социалната сфера. Равнището на безработица се повиши бързо поради оптимизи-

рането на разходите за производство преди всичко в приватизираните предприятия.

Реалното повишение на доходите само частично компенсира социалният ефект на структурните реформи и то не пропорционално по доходни групи. Напрежението, което това поражда, представлява другото предизвикателство за 2000г. Балансирането между нужната скорост на структурните реформи и тяхната социална цена е изпитание за всяка страна в преход. □